

Vår bästa tid är nu?

Regionrapport 2018- hållbar utveckling i Västra Götaland

VGR Analys 2018:32

Regionrapport 2018 – hållbar utveckling i Västra Götaland – Vår bästa tid är nu? har tagits fram av enheten för samhällsanalys vid Västra Götalandsregionen. Detta är huvudrapporten och en sammanfattning av de mer detaljerade underlag som i dess olika delar kommer finnas tillgänglig via vgregion.se/regionrapport. Kontaktpersoner för olika områden är:

- Karin Althoff – Demografi och jämställdhet
- Tomas Ekberg – Lycka, demokrati, ekonomisk utveckling, miljö och regional utveckling
- Monica Emanuelsson – Uppföljning och utvärdering av den regionala utvecklingspolitiken
- Göran Henriksson – Hälsa och jämlikhet
- Maria Larsson – Infrastruktur och innovation
- Mari Nilsson – Kultur
- Cecilia Olbin Gard – Hälsa, delaktighet, trygghet
- Barbara Rubinstein – Hälsa, delaktighet, trygghet
- Joacim Waara – Utbildning, arbetsmarknad, ekonomisk utveckling och integration

Kartmaterialet i rapporten har tagits fram av Pernilla Olsson Frost och Magnus Nilsson

Foto framsida: Tomas Ekberg.

Innehållsförteckning

Vår bästa tid är nu?	5
Välbefinnande, demokrati och samhällsservice	6
Lyckliga invånare, små skillnader - hälsa, något meningsfullt att göra, relationer och ekonomiska resurser gör störst skillnad	6
I huvudsak positiv syn på samhällets service och demokratin men utvecklingen är inte problemfri	7
Hållbar utveckling i Västra Götaland	8
Modell för att analysera hållbar utveckling	8
Ekonomiska dimensionen	9
God ekonomisk utveckling under 2010-talet med hög tillväxt av nya jobb	9
Tilltagande koncentration av ekonomisk utveckling till Göteborgsregionen	10
Hög svensk investeringskvot och ökade satsningar på FoU	11
Nyföretagande i nya former	11
Starka svenska finanser men en hel del andra orostecken	12
En bostadsmarknad som inte fungerar för vissa grupper i befolkningen	12
Transportinfrastruktur med stora investeringsbehov – inte minst på järnvägssidan	12
Den internationella tillgängligheten kan förbättras	14
Sociala dimensionen	15
Generell ökning och högst sysselsättningsgrad i EU – kommuner med långsiktiga strukturella problem	16
Minskad arbetslöshet men en rad allvarliga problem på arbetsmarknaden	17
Inkomsterna ökar för samtliga hushållsgrupper – mest för de som har mest	18
Fortsatt god hälsa och stigande medellivslängd men ökade klyftor och den psykiska hälsan oroar	19
Hög tillit men otryggheten har ökat, särskilt för unga kvinnor	19
Utbildningsnivån fortsätter öka – betydande regionala skillnader	21
Stora skillnader mellan kvinnor och män och mellan kommuner för hur många som går vidare till högre utbildning	21
Stora satsningar på kultur och allt fler skapar kultur i olika former	22
Miljödimensionen	23
En bra miljö i ett internationellt perspektiv, svårt att nå regionala miljömål	23
Låg andel skyddade miljöer, långvariga övergödning- och försurningsproblem och allt mer plast i haven	24
Minskningen av växthusgaser har stannat av – svårt att nå målen	24
Begränsad påverkan på människors hälsa av miljön i Västra Götaland	26
Hållbar och ohållbar konsumtion	26
Sammanfattande kommentarer - jämställdhet, jämlikhet, integration och regional utveckling ...	27
Demografisk utveckling – fler och äldre invånare ställer ökade krav på samhället	28
Benchmark - ett i grunden väl fungerande samhälle och en region med potential	30
Megatrender ökar betydelsen av utbildning, samverkan, sammanhållning och innovationssystem	32

Avslutande diskussion – Vår bästa tid är nu?	34
En stark region... ..	34
...med många frågor att lösa.....	34
Utmaningar och viktiga områden på lång sikt.....	35
1. Unga och unga vuxnas utvecklingsförutsättningar	35
2. En gemensam region	35
3. Innovationer, kunskap och kompetens	35
4. Ansvar för miljön	36
5. Aktiva invånare, upplevelser, kultur	36

Vår bästa tid är nu?

Västra Götalandsregionen genomför en gång per år en samlad analys av tillståndet i regionen i ett invånarperspektiv. Syftet är att bidra med ett faktabaserat underlag som beskriver utvecklingen brett. Vart femte till sjätte år görs en mer omfattande genomgång med ett längre tidsperspektiv och där mer vikt läggs vid jämförelser med utvecklingen i omvärlden. Detta är den sammanfattande rapporten av en sådan genomgång för 2018. Den har tagits fram vid enheten för samhällsanalys vid koncernkontoret, Västra Götalandsregionen. Underlagen i sin helhet, i form av artiklar kring de olika ämnesområdena, kommer finnas på vgregion.se/regionrapport.

Utgångspunkten är Vision Västra Götaland – Det goda livet. Invånarna och deras förutsättningar och syn på sina liv och på möjligheterna att leva ett bra liv i Västra Götaland står i centrum. En genomgång av invånarnas välbefinnande/lycka och vad som gör skillnad för densamma inleder beskrivningen och följs av en diskussion kring hur invånarna ser på demokrati, politik och på samhällets service i dag och hur denna syn utvecklats över tid. Därefter görs en sammanfattning av den ekonomiska, sociala och miljömässiga utvecklingen i Västra Götaland. Tidsperspektivet är minst ett decennium och jämförelser görs med Sverige, andra storstadsregioner och internationellt. En analys av den demografiska utvecklingen följs av en översikt över hur Sverige och Västsverige står sig vid benchmarking internationellt och en genomgång av ett antal megatrender och deras betydelse för vad som blir strategiskt viktiga frågor i framtiden.

Rapporten avslutas med en kort sammanfattande diskussion kring några övergripande områden vi, med grund i analysen, menar är viktiga att prioritera i framtiden. I det samlade underlag som kommer göras tillgängligt på hemsidan finns också en genomgång av de satsningar som gjorts i det regionala utvecklingsarbetet i Västra Götaland under senare år.

Vi har valt att kalla denna regionrapport *Vår bästa tid är nu?* Frågetecknet är medvetet. Utvecklingen är stark på många områden, också där vi i dag ser problem. Men det finns tecken på att vi riskerar att inte klara några av de största samhällsutmaningarna globalt, den internationella utvecklingen är mer osäker än på länge och teknikutvecklingen leder oss, i en allt snabbare takt, i mer eller mindre hållbara riktningar.

En generell slutsats är att det regionala utvecklings- och förändringsarbetet blir än viktigare i framtiden. Vi kan också konstatera att mycket av det som görs i dag är fortsatt strategiskt viktigt. Till det kommer nya utmaningar inom flera områden. Det gäller som vi ser det bland annat för unga och unga vuxna, demokrati och deltagande. Vår förhoppning är att Regionrapport 2018 ska bidra till en bra diskussion och till kloka prioriteringar i framtidens utvecklingspolitik i Västra Götaland.

Västra Götaland, december 2018

Karin Althoff
Enhetschef samhällsanalys

Tomas Ekberg
Projektledare

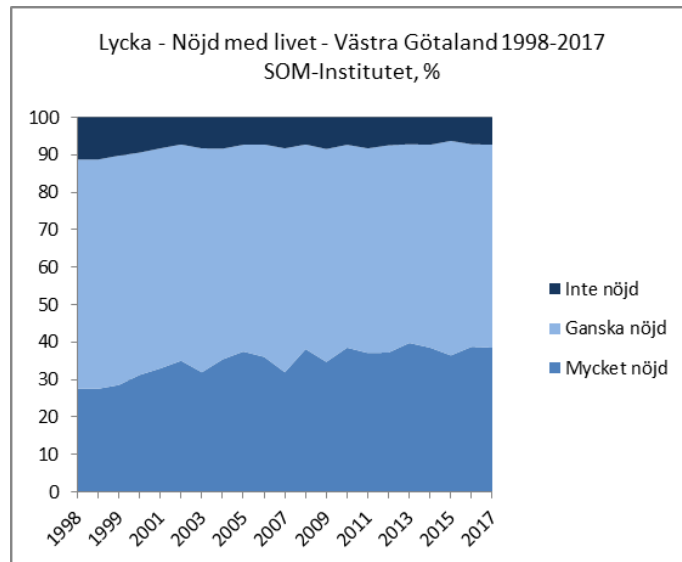
Koncernavdelning data och analys
Koncernkontoret
Västra Götalandsregionen

Välbefinnande, demokrati och samhällsservice

Lyckliga invånare, små skillnader - hälsa, något meningsfullt att göra, relationer och ekonomiska resurser gör störst skillnad

Invånarna i Västra Götaland är i genomsnitt och vid internationella jämförelser nöjda med sina liv. Lyckan eller välbefinnandet har ökat något de senaste decennierna, men förändringar sker långsamt och under senare år finns tendenser till lägre värden

och till att skillnaderna mellan olika grupper ökar något. Men också dessa skillnader är små. Även grupper som i dagligt tal och i ett utifrånperspektiv benämns som mer utsatta – med en statistiskt sämre social och/eller ekonomisk situation – är generellt ganska nöjda med sina liv. Och vi vet från forskningen att människors svar i huvudsak speglar den faktiska situationen. Mest nöjda är äldre, de med högre utbildning, gifta eller sambor och kvinnor mer än män. Minst nöjda med sina liv är de med dålig hälsa, arbetslösa och ensamstående. Arbetslöshet och ensamhet hänger dessutom nära samman.

Skillnaderna i hur nöjda invånarna är med sina liv mellan olika delar av regionen är små, vilket är viktigt. Det går att leva på olika sätt, med olika typer av resurser, med olika syn på vad som är viktigt i livet och ha ett bra liv. Det är när vi delar in geografin efter socio-ekonomiska förutsättningar som skillnaderna blir större. Då är de som bor i resursstarka delar av Göteborg i snitt betydligt lyckligare än de som bor i de delar som definieras som resurssvaga. I resursstarka områden är drygt 40 procent mycket nöjda och sex procent inte nöjda. I områden med medelsvag eller svaga resurser är en fjärdedel mycket nöjda och drygt tio procent missnöjda.

Våra beräkningar visar samtidigt att det inte är platserna i sig som är grunden till detta. Det är människors levnadsförhållanden och levnadssätt som avgör. För unga (16–29 år) är värdena lägre än förväntat. Analysen pekar mot att det är en effekt av en sen etablering på boende- och arbetsmarknaden samt av en relativt sett sämre hälsa i delar av gruppen.

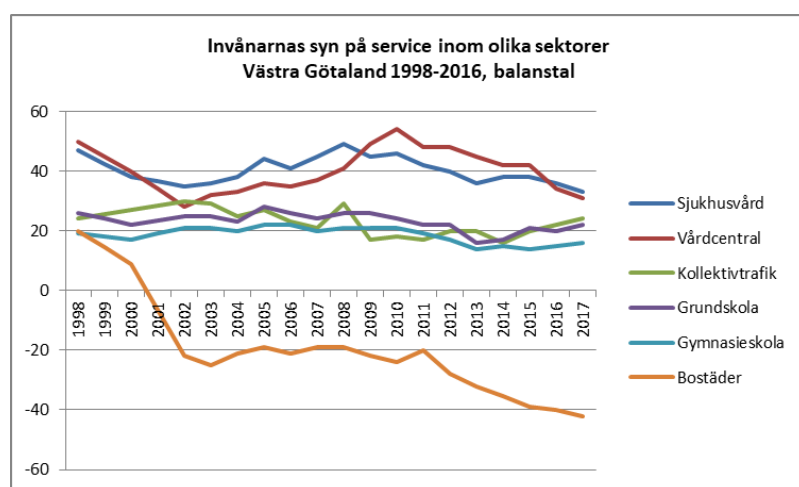
De faktorer som gör egentlig skillnad för lyckan i befolkningen är en bra upplevd hälsa, att göra något meningsfullt, att bli väl behandlad av andra, att ha tillräckliga ekonomiska resurser, att umgås med vänner och att ha någon att dela sitt liv med. Både faktorerna och deras inbördes betydelse ligger i linje med internationella resultat på området.

Det som gör verklig skillnad för hur nöjda invånarna är med livet ligger ofta nära vardagen och personliga upplevelser. Att ha gjort något meningsfullt är viktigare än att ha arbete, att ha blivit väl behandlad är viktigare än att lita på andra generellt. Att ha upplevt att utvecklingen för egen del är bra, påverkar lyckan. Att bara tro på framtiden gör ingen extra skillnad för invånarna i regionen. Ur ett utvecklingsperspektiv är detta i grunden positivt. Genom att behandla varandra väl och fokusera på meningsfullhet istället för på arbete och ekonomi kan välbefinnandet öka för fler.

I huvudsak positiv syn på samhällets service och demokratin men utvecklingen är inte problemfri

Hur väl samhällskontraktet mellan invånare och mellan invånare och de som styr fungerar kan i stora drag beskrivas som frågor om den tillit vi har till varandra, till de som styr och till de styrandes förmåga att leverera de tjänster invånarna förväntar sig.

Intresset för politik ökar över tid bland invånarna i Västra Götaland, fler ser möjligheter att påverka politikens innehåll på olika nivåer och en klar majoritet är fortsatt nöjda med hur demokratin fungerar. De flesta är också nöjda med den service de får i sina kommuner och av regionen. Viljan att betala mer i skatt om det skulle behövas för att upprätthålla dagens offentliga service är fortsatt stor. Det finns dock tendenser till en mindre positiv syn på samhällets service inom en hel del områden under senare år. Det gäller sjukhusvård och vårdcentraler som trots det fortfarande är mycket högt värderade. Det gäller bostäder där värdena kan beskrivas som närmast katastrofala. För kollektivtrafik, grund- och gymnasieskola finns en liten positiv trend under senare år.

Källa: Västsvenska SOM-undersökningen 2017 – Tabellrapport, SOM-rapport 2018:23, s.22

Yngre och de med kortare utbildning är ofta mer positiva. De med kort utbildning är till exempel betydligt mer positiva än de med lång när det gäller hälso- och sjukvård och kollektivtrafik. Vi kan också konstatera att utifrån politiska preferenser är de som 2017 sa sig sympatisera med Sverigedemokraterna mest negativa till servicen inom de flesta områden. De som sa sig sympatisera med Miljöpartiet är mest positiva (SOM-rapport 2018:32).

När frågorna handlar om synen på politikerna och de styrande församlingarna blir svaren annorlunda. En majoritet har lågt förtroende och fler anser att de kommunala och regionala "regeringarna" gör ett dåligt jobb än att det gör ett bra. Värdena är låga men synen var än mer negativ kring millennieskiftet. Förtroendet för dem som jobbar inom områden som i huvudsak är offentligt finansierade inom vård, skola, omsorg, kollektivtrafik etc. är dock oftast och fortsatt högt.

Under senare år har diskussionen om ökade klyftor mellan invånare med olika resurser och mellan stad och land intensifierats. För invånarna i Västra Götaland finns ingen tydlig uppdelning i synen på samhället utifrån relationen stad/land. SOM-institutets data pekar snarare mot att det finns en växande grupp i Västra Götaland som kännetecknas av att de ser mer generellt negativt på hur samhället fungerar. Tilliten till andra är samtidigt hög och intakt hos en stor majoritet av befolkningen (se också avsnittet om utvecklingen i den sociala dimensionen).

Hållbar utveckling i Västra Götaland

Modell för att analysera hållbar utveckling

På lång sikt är hållbar utveckling en förutsättning för det goda livet. Hållbar utveckling är också sedan regionen bildades gemensam värdegrund för utvecklingsarbetet i Västra Götaland. Hållbar utveckling handlar om att uppfylla människors behov i dag utan att begränsa kommande generationers möjligheter att förverkliga sina visioner. Det innefattar ett globalt perspektiv. Det förutsätter – utöver välfärd och utveckling – en väl fungerande ekonomi och en miljö med livskraft.

Vision Västra Götaland ger en modell för att värdera om utvecklingen är hållbar. Sex variabler används i varje dimension. I den ekonomiska dimensionen diskuteras utvecklingen av ekonomisk tillväxt, produktivitet, finansiell stabilitet, investeringar/sparande, nyskapande och infrastruktur. I den sociala dimensionen analyseras utvecklingen inom de områden som utgör basen för ett bra liv; arbete, hälsa, delaktighet, kultur, inkomster och utbildning. I miljödimensionen diskuteras biologisk mångfald, biologiska system, klimatpåverkan, miljöns påverka på hälsan, produktions- och konsumtionsmönster samt miljö kvalitet i stort.

Om utvecklingen ska ses som hållbar bör i princip alla variabler utvecklas i rätt riktning. Skillnader som beror på kön eller ursprung ska minska. I geografin likväl som för invånarna är det viktigt att den utveckling som sker inte bara gäller vissa grupper eller delar av regionen. Samtliga variabler och perspektiv ingår i nedanstående analys.

Hållbar utveckling – Långsiktig förutsättning för det goda livet

EKONOMI	SOCIAL	MILJÖ
Produktion Produktivitet Investeringar Stabilitet Nyskapande Infrastruktur	Arbete Inkomster Hälsa Delaktighet Utbildning Kultur	Biologisk mångfald Ekosystem Hälsosam miljö Klimat Konsumtion Miljömål
JÄMLIKHET – JÄMSTÄLLDHET – INTEGRATION – REGIONAL UTVECKLING		

Källa: Vision Västra Götaland – Det goda livet

Ekonomiska dimensionen

God ekonomisk utveckling under 2010-talet med hög tillväxt av nya jobb

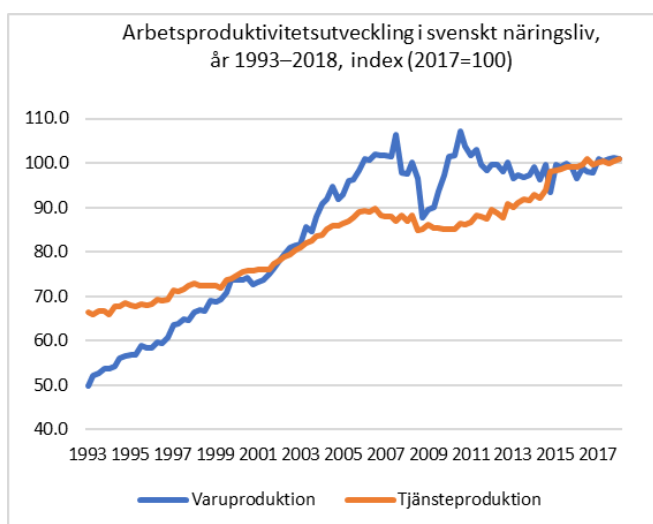
Västsveriges ekonomi drabbades relativt hårt av finanskrisen 2008/2009. Återhämtningen de närmast följande åren var dock snabb och de senaste fem åren präglas av en stark ekonomisk utveckling. Både ekonomisk tillväxt och produktivitet i Västra Götaland utvecklas från 2012 betydligt bättre än riket och i nivå med Stockholms län. Den ekonomiska tillväxten är 2,7 procent per år från år 2000 och produktiviteten har ökat med ca 2 procent per år. I ett internationellt perspektiv och inte minst när utvecklingen av BNP sätts i förhållande till befolkningen beskrivs den istället ofta som låg. Vad vi då ser är delvis en effekt av en relativt snabb befolkningsutveckling men också av förändringar i valutakurser som gjort den svenska ekonomin mer konkurrenskraftig och den svenska konsumenten något fattigare.

Även om produktiviteten ökat relativt snabbt i Västra Götaland under senare år är utvecklingen på längre sikt bekymmersam i såväl Sverige som stora delar av OECD. Tankarna om att IT i olika former skulle lyfta produktiviteten i samhället till nya höjder har hittills kommit på skam. I Sverige har dock fordonsindustrins produktivitet ökat mycket snabbt de senaste fyra/fem åren.

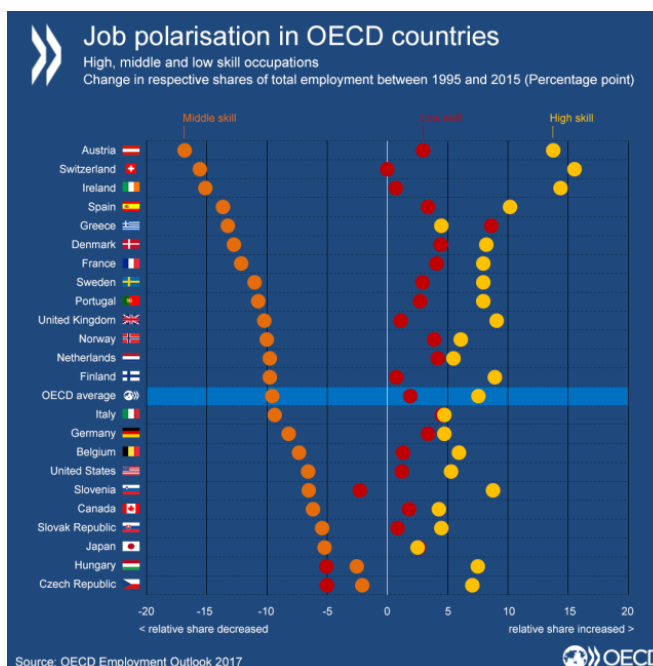
Telekomindustrin är ett exempel på motsatsen med snabbt vikande värden. De globala företagens påverkan på den svenska produktivitsutvecklingen är betydande. I offentligt finansierad verksamhet ser fortfarande de flesta uppkomna problemen ut att lösas med ökad bemanning. Produktivitsutvecklingen i offentliga verksamheter är långsiktigt låg jämfört med den i näringslivet. Att verksamheterna skiljer sig åt är givetvis en delförklaring till detta.

Det som präglar utvecklingen i ekonomin Västra Götaland när vi jämför oss med andra regioner internationellt är därmed snarast den relativt snabba tillväxten av nya jobb. Antalet jobb ökade netto med 100 000 mellan 2006 och 2016. I absoluta tal har flest jobb skapats inom företagstjänster och vård och omsorg. Procentuellt är det företagstjänster, information och kommunikation samt restaurang och hotell som växer snabbast. Jobben har ökat inom alla områden utom i tillverkningsindustrin. OECD visar hur en omvandling sker där högkvalificerade och enklare jobb ökar sina andelar av jobben. En omvandling som varit snabbare i Danmark, Sverige och Norge än i bl.a. USA och Tyskland de senaste 20 åren.

Det som samtidigt präglar utvecklingen är arbetskraftsbrist och en relativt hög strukturell arbetslöshet. En majoritet av företagen ser brist på arbetskraft som största hindret för expansion samtidigt som långtidsarbetslösheten ökat.

Källa: Ekonomifakta

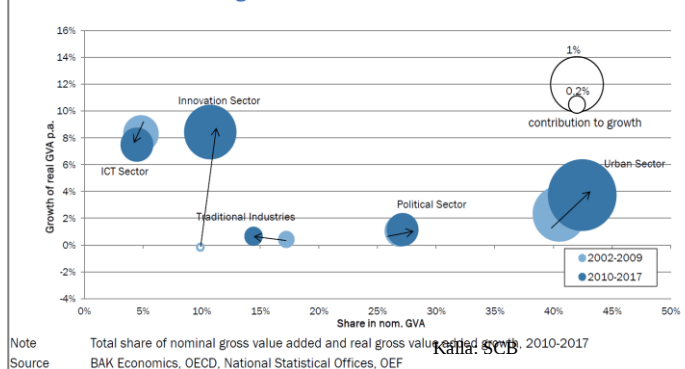

Tilltagande koncentration av ekonomisk utveckling till Göteborgsregionen

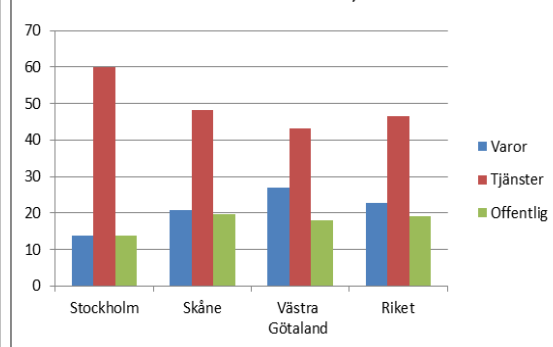
Den koncentration av nya jobb till de större lokala arbetsmarknaderna i Västra Götaland som pågått under lång tid är minst lika stark som tidigare. 80 000 av de 100 000 netto nya jobben har skapats på Göteborgs lokala arbetsmarknad, som inkluderar Kungälv, Varberg och Falkenberg (se figur nederst på sidan). Utvecklingen säger egentligen inte mycket om hur väl de olika delarna i regionen utnyttjar sina förutsättningar. Det handlar istället om grundläggande drivkrafter i dagens ekonomi där en allt mer kunskapsintensiv verksamhet kräver en högt specialiserad arbetskraft och därmed har avsevärt bättre förutsättningar att utvecklas i mer befolkningsrika och täta miljöer.

Detta återspeglas av att den ekonomiska tillväxten i Västsverige från 2010 i huvudsak sker i branscher som utvecklas starkast i urbana miljöer och i de delar av ekonomin som har koppling till innovation och IT (se figur – Driver Sectors Västsverige). I ett svenskt perspektiv och i jämförelse med övriga storstads-län är Västra Götaland fortfarande en region med en betydande koncentration av industriell verksamhet. Men denna verksamhet har ändrat karaktär på ett mycket märkbart sätt under senare decennier, mot betydligt mer av innovation, forskning, it.

Driver Sectors Västsverige

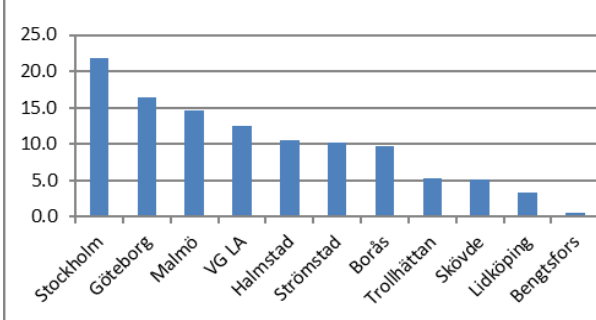

Andel av BRP 2016, %

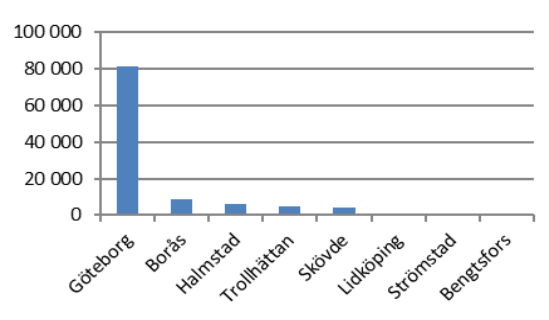
Jobben har samtidigt ökat på samtliga lokala arbetsmarknader i Västra Götaland. Det är också allt mer tydligt hur Borås lokala arbetsmarknadsregion stärks och interagerar med den i Göteborg. Utvecklingen kan liknas vid den mellan Stockholm och Uppsala. De lokala arbetsmarknaderna i Skaraborg (Skövde och Lidköping) har fortsatt en relativt sett hög andel tillverkningsindustri, ett av fem jobb och färre jobb har skapats här. På de andra större arbetsmarknaderna är industriandelen i dag runt 12 procent. Generellt har färre jobb skapats i kommuner med längre avstånd till regionala centra, med en hög andel mer traditionell tillverkningsindustri och i de som haft en stark koppling till Trollhättan och därmed till SAAB:s nedgång och konkurs. Under de allra senaste åren har dock sysselsättningen ökat snabbt i Trollhättan. De norra delarna av Bohuslän är i en speciell situation med en mycket stor specialisering på handel och turism. Handel, hotell och restaurang står ensam för en tredjedel av alla jobb på Strömstad/Tanums lokala arbetsmarknad.

Utveckling av sysselsatta, procent, 2006-2016, Lokala arbetsmarknader

Källa: SCB.

Utveckling av sysselsatta, antal, 2006-2016 Lokala arbetsmarknader

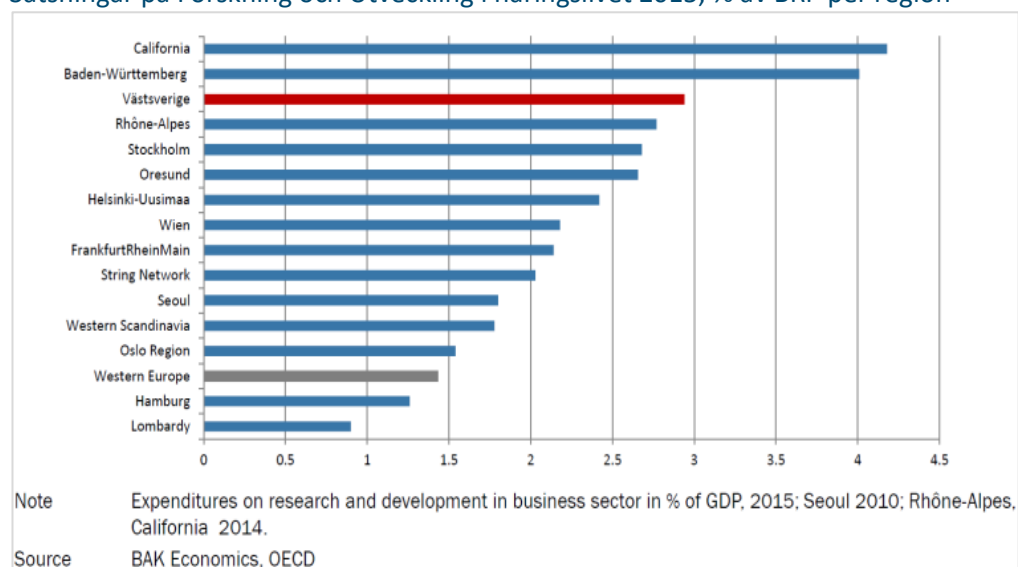

Hög svensk investeringskvot och ökade satsningar på FoU

En långsiktigt livskraftig ekonomi förutsätter investeringar och ordning och reda i finanserna. På båda dessa områden är utvecklingen under senare decennier i grunden bra. Investeringskvoten i Sverige (Investeringar som andel av BNP) är nu bland de högsta i Europa efter att ha legat mycket lågt, framförallt under 1990-talskrisen. Investeringskvoten ligger i dag på nivåer som kan jämföras med de ”gyllene” 1950 och 60-talen. Näringslivets investeringar betyder mest (ca 80 procent 2018) och har allt mer förskjutits från maskiner och byggnader till FoU och IT. De största områdena är dock fortfarande bostäder och andra byggnader som 2017 stod för 45 procent av de totala investeringarna. Trenden med ökade investeringar i FoU och IT och mindre andelar i byggnader och maskiner är också tydlig inom industrin i Västra Götaland. Under finanskrisen slogs en hel del industriverksamhet ut i Västra Götaland, verksamheten har ändrat karaktär och investeringarna i byggnader och maskiner har i stort sett halverats under senare år. En förändring som inte alls är lika tydlig i andra delar av landet.

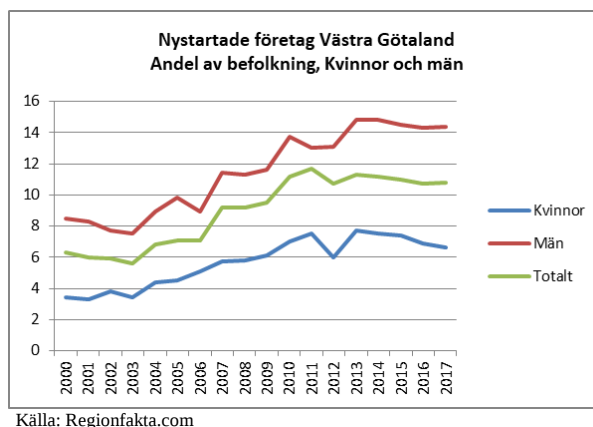
Kommunernas och regionens investeringar har ökat trendmässigt från år 2000. Kommunala investeringar per invånare ligger på riksnivå för Västra Götaland. Regionens investeringar något under rikssnittet. När det gäller investeringar i FoU är Västsverige med betoning på Göteborg en av de regioner i världen där det satsas mest i förhållande till ekonomins storlek. I den internationella benchmarking Västra Götaland gör med regioner som är attraktiva, inriktade på innovation och har en liknande struktur på näringslivet är det bara i Kalifornien och Baden Württemberg de är större. I relation till värdet av produktionen är de något lägre i Stockholm, Öresund och Helsingfors. De är betydligt lägre i Oslo, Seoul, Hamburg liksom i Västeuropa i genomsnitt.

Satsningar på Forskning och Utveckling i näringslivet 2015, % av BRP per region

Nyföretagande i nya former

Entreprenörer är en absolut förutsättning för en fungerande ekonomi. Andelen invånare som startar företag har nästan fördubblats sedan millennieskiftet. Efter en topp runt 2013 är värdena nu relativt konstanta. Män startar fortfarande mer än dubbelt så många nya företag som kvinnor. En anledning är sannolikt att kvinnor i betydligt högre grad arbetar i offentlig sektor. Nyföretagandet är något lägre i Västra Götaland än för riket och betydligt lägre än i Stockholms län. Hur företagandet och nyföretagandet faktiskt ser ut är dock i dag en allt mer komplex fråga.

En ökad andel säljer sina tjänster via faktureringsbolag och driver företag den vägen, andra har blivit en del av gig- eller spelningsekonomin och säljer sina tjänster via appar som Uber eller Taskrunner.

Starka svenska finanser men en hel del andra orostecken

Även den finansiella stabiliteten är bra i grunden. Det viktigaste måttet är den samlade skuldsättningen i offentlig sektor respektive för staten. Nivån har varit konstant eller sjunkande under hela 2000-talet. Skuldkvoten (statsskulden i förhållande till BNP) ligger i dag kring 30 procent vilket är bland de lägsta i Europa och betydligt under de s.k. Maastrichtvillkoren som sattes upp för att skapa fasta spelregler vid övergången till Euron. Regler som icke Euro-länder i dag uppfyller bäst. Måttet visar förenklat att det finns ett omfattande handlingsutrymme för Sverige att agera från om det uppstår behov i olika delar den offentliga ekonomin.

Samtidigt med denna starka utveckling har hushållens skuldsättning ökat dramatiskt, understödda av en lågräntepolitik, och kan i dag enligt många analytiker utgöra ett hot vid snabbt stigande räntenivåer. Nya hårdare regler för utlåning till privatpersoner har i viss mån bromsat utvecklingen samtidigt som marknaden för olika former av in-blancolån frodas, och därmed snarare ger motsatt effekt. En ökad försörjningsbörda har framförts som ett allvarligt hot mot Sveriges ekonomi. I de scenarier vi beräknat, som bland annat har ett alternativ med höjd pensionsålder till 70 år och med antaganden kring yrkesdeltagande i olika åldrar, visar det sig att det bör vara möjligt att frysa försörjnings-bördan på samma nivå som nu relativt långt fram i tiden (se figur sid 29).

En bostadsmarknad som inte fungerar för vissa grupper i befolkningen

En hållbar utveckling förutsätter också en väl fungerande infrastruktur. Centrala områden är bostäder, transporter och IT-infrastruktur. Bostadsmarknaden är ett område som sticker ut när invånarna i Västra Götaland bedömer samhällets service. En överväldigande majoritet anser att marknaden inte alls fungerar som den borde. Synen på tillgången till bostäder har gradvis gått från positiv kring sekelskiftet till mycket negativ 2017 (se sid 7). Den återspeglar en verklighet där många unga och andra utan eget kapital eller fast arbete lämnas utanför den ordinarie bostadsmarknaden och får söka trånga, dyra och/eller tillfälliga lösningar. De får heller ingen del av värdetillväxten i samhället totalt sett. Unga vuxna ser, i den enkät Västra Götalandsregionen genomfört, bostadsfrågan som den viktigaste frågan lokalt och regionalt.

I stort sett samtliga kommuner i Västra Götaland uppger själva 2018 att de har brist på bostäder och situationen har förvärrats under senare år. Efter några år med ökat och historiskt sett högt byggande finns det nu tecken på att marknaden vänt. Säljarnas marknad har i någon mån övergått till köparnas. De samlade byggplanerna i Västra Götaland pekar dock än så länge på ökat byggande. Trots en rad projekt och initiativ är det sammantaget svårt att se att det finns några förslag som kommer att förändra situationen inom en överblickbar framtid. Situationen kan i klartext ses som ett svek mot de i samhället med svagare resurser.

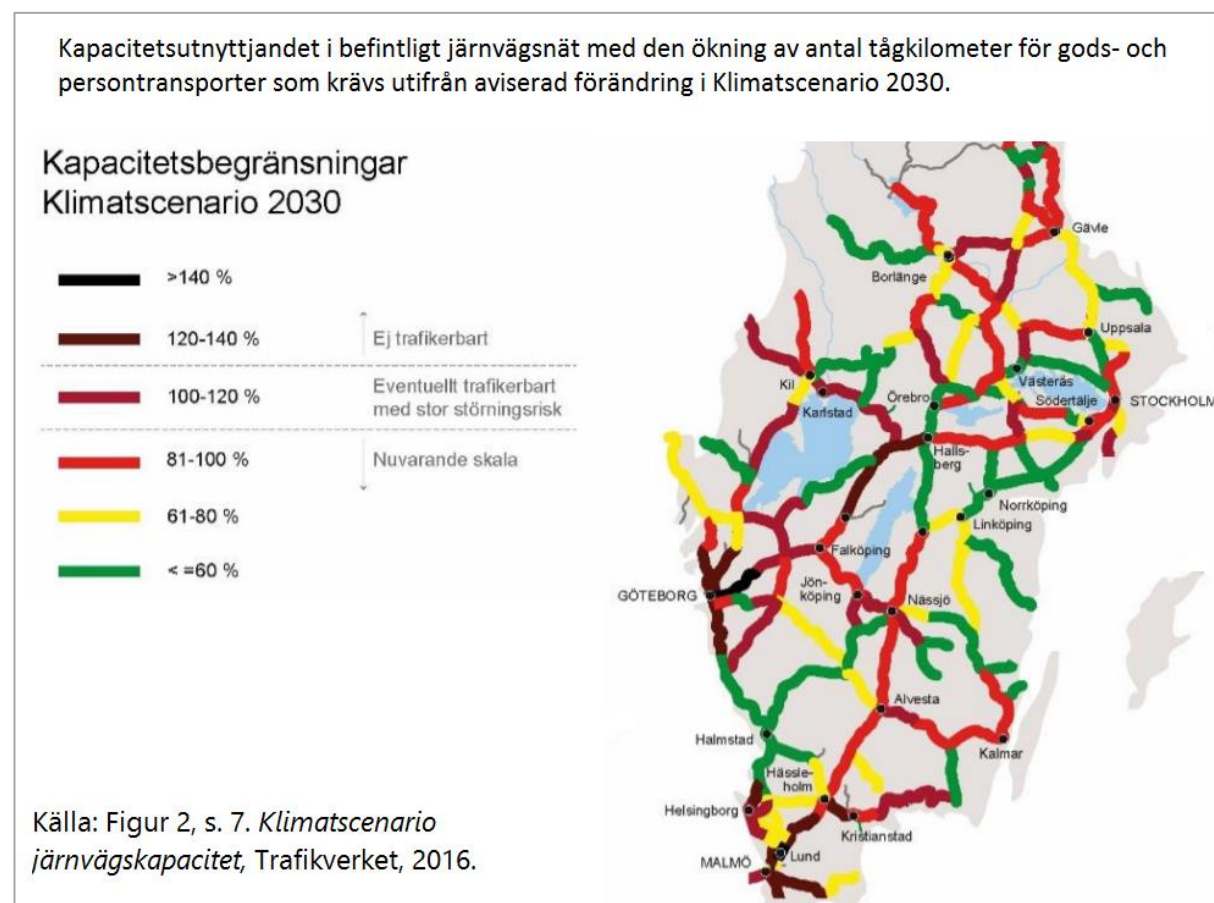
Transportinfrastruktur med stora investeringsbehov – inte minst på järnvägssidan

Statens investeringar i transportinfrastruktur har ökat med 20 procent till 53 miljarder per år mellan 2007 och 2017. Den del av dessa resurser som kommer Västra Götaland till del bedöms vara i stort sett konstant. Genomförandet av Västsvenska paketet pågår och kommer att förbättra förutsättningarna för resande och transporter både på väg och järnväg i och med koppling till regionens centrum. Staten står tillsammans med trängselavgifter i Göteborg för lejonparten av finansieringen. Med anledning av diskussionen kring en av delarna i paketet – Västlänken – kan vi konstatera att en klar majoritet bland de mellan 16 och 29 år i Västra Götaland varit positiva över åren och en majoritet över 65 år negativa. Invånarna i Göteborgsregionen var mer negativa än positiva medan invånarna i de andra delarna i Västra Götaland var mer positiva än negativa.¹ När det gäller byggandet av ny tunnel för vägfordon under Göta Älv (Marieholmstunneln) var alla grupper ovan positiva. Den yngre generationen är mest positiv till att bygga ut kollektivtrafiken generellt och till en ny snabb järnväg mellan Köpenhamn och Oslo via Göteborg. Den

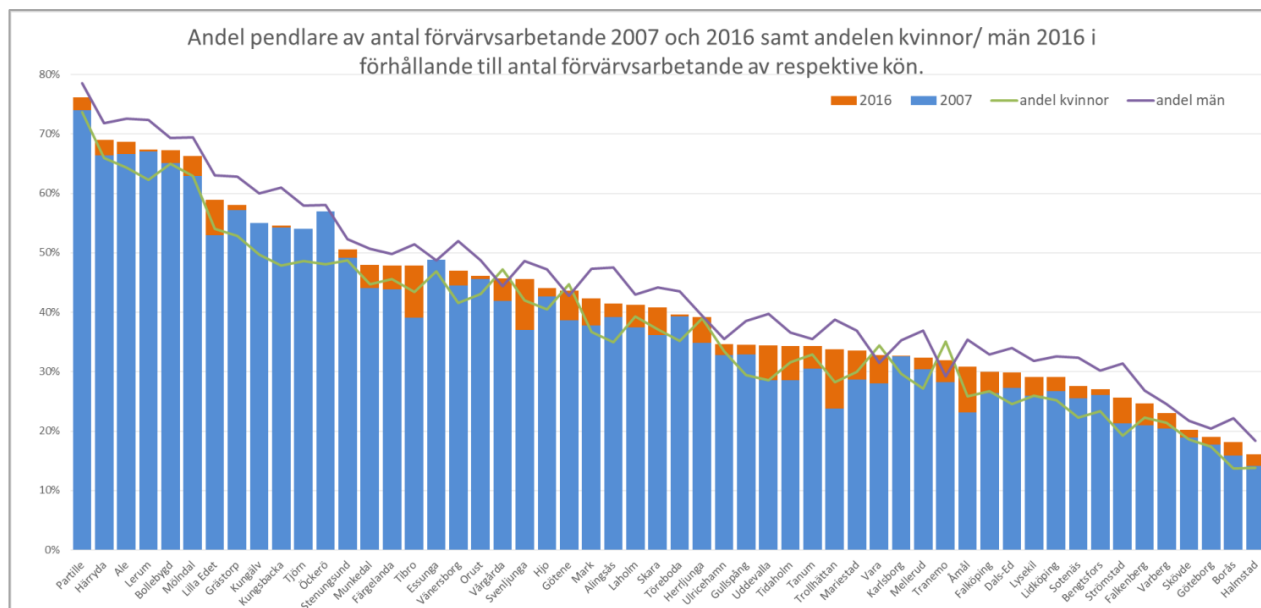
¹ Väst SOM 2017 – Enkät 2016

äldre generationen är mest positiv till att bygga ut kollektivtrafiken och till att bygga ut hela E20 till motorväg.

Vid en samlad bedömning av kvaliteten på transportinfrastrukturen i dag är det framförallt på järnvägssidan det finns omfattande brister. Fristående utvärderingar visar att järnvägarna i Västsverige är de med störst trängsel. Och det gäller i princip hela systemet. Västra stambanan mellan Alingsås och Göteborg är särskilt utsatt. Samtidigt saknas i stort helt kapacitet i så centrala relationer som de mellan Göteborg och Borås samt mellan Göteborg (läs Öxnered) och Oslo. Medelhastigheten med tåg Göteborg Oslo är 60 km/h långsammare än på sträckan Göteborg-Stockholm. Det går fortare att åka buss. På vägsidan har en hel del större investeringar färdigställts det senaste decenniet, bland annat motorväg till norska gränsen. Idag är det framförallt E20 genom stora delar av Skaraborg som är i behov av utbyggnad, inte minst för att öka säkerheten. De regionala järnvägarna, som går på tvärs genom 15 kommuner, har under många år gradvis försämrats. Banorna är viktiga för både studie och arbetspendling och går i stråk där väginfrastrukturen är dålig. Trafikverket visar att befintligt järnvägssystem för stora delar av Västra Götaland inte kan hantera de ökningarna av antal gods- och personkilometrar som behövs på järnvägen för att klara de förändringar som krävs enligt Klimatscenario 2030.

Beroendet av en väl fungerande transportinfrastruktur blir allt större i takt med att specialiseringen på arbetsmarknaden ökar. I tre av fyra kommuner pendlar i dag mer än en tredjedel av de som har jobb till en annan kommun för att jobba. I mer än hälften av kommunerna pendlar fler än fyra av tio. Män pendlar något oftare än kvinnor men skillnaderna är små. Totalt pendlar fler än tre av tio över en kommungräns till arbetet av alla i Västra Götaland som jobbar.

Källa: SCB

Pendlingen har fortsatt öka de senaste tio åren och ökar mest i kommuner med en svag utveckling på den egna arbetsmarknaden eller som fått nya bättre pendlingsmöjligheter genom utbyggd transportinfrastruktur. En kombination av dessa förutsättningar gäller Trollhättan vars utpendling bara till jobb ökat med 3 200 personer per dag totalt varav 2 000 män det senaste decenniet efter neddragningar av jobb vid SAAB och investeringen i ny järnväg och motorväg i stråket mot Göteborg. Samtidigt har inpendlingen minskat med 1 200 män men ökat med 900 kvinnor. Antalet jobb i Trollhättan är 2 000 färre efter tio år men de sysselsatta är 1 500 fler. Andra kommuner med stora ökningar av utpendlingen är Tibro, Färgelanda, Åmål, Svenljunga, Lilla Edet, Vårdåsa, Tidholm och Uddevalla. Kollektivtrafiken har en viktig del i denna utveckling och har utvecklats snabbt under det senaste decenniet. I stort hela kollektivtrafiken drivs nu dessutom av förnybara bränslen.

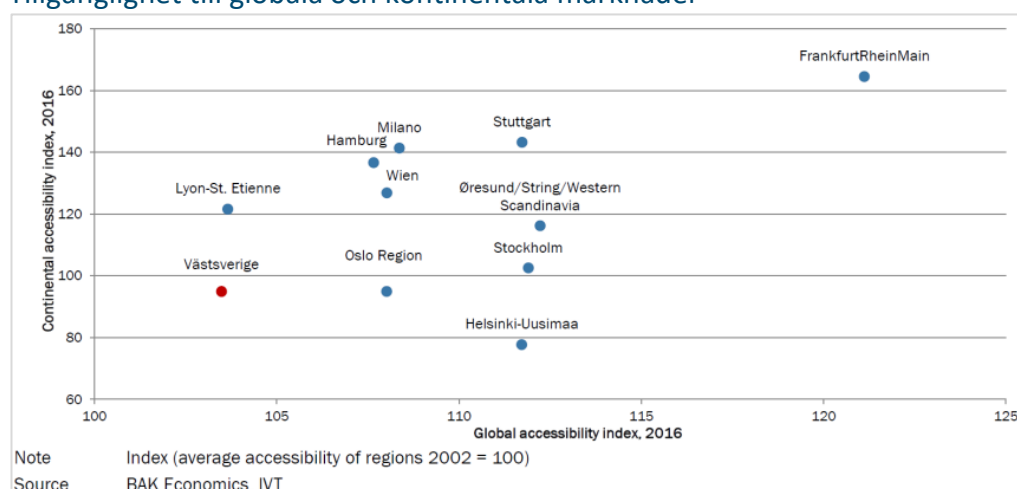
Transportinfrastrukturen spelar en avgörande roll för människors arbetsliv och för möjligheterna att bo kvar i sina miljöer när den lokala arbetsmarknaden försvagas. Forskning visar att detta är viktigt för invånarnas välbefinnande. De analyser vi gjort när det gäller pendlingens påverkan på välbefinnandet pekar också mot att invånarnas pendling generellt är värd den uppoffring i tid och annat den betyder.

Den internationella tillgängligheten kan förbättras

Västsverige är också Sveriges centrum för transporter av gods. En utdragen konflikt i Göteborgs hamn har skapat osäkerhet om dess framtid under senare år men den ser nu ut att ha gått in i ett lugnare skede. Betydande investeringar behöver göras för att säkerställa hamnens möjligheter att vara ett hållbart nav för interkontinentala transporter. Hamnen är nordens största och dess utveckling är ett nationellt intresse.

En flygplats med möjlighet att på ett inte alltför komplicerat sätt nå destinationer i andra delar av världen en förutsättning för en storstadsregion i dag. Västsverige har dessutom ett internationellt inriktat näringsliv som förstärker det behovet. 2018 finns 90 direktlinjer till olika destinationer i tre världsdelar och ett tjugotal länder. 2017 tillkom ca tio linjer och flera linjer fick utökad kapacitet. I en bedömning av vilken attraktivitet regionen har för talanger och kvalificerade företag är möjligheten att nå kontinentala och globala marknader dock fortsatt en av Västsveriges svagheter jämfört med t.ex. Öresund, Oslo, Stockholm och Helsingfors. Kortare tidsavstånd genom en helt utbyggd och snabbare järnväg till Öresund och Oslo skulle göra stor skillnad på sikt. 4

Tillgänglighet till globala och kontinentala marknader

När det gäller bredbandsinfrastruktur kan vi konstatera att den byggts ut snabbt under det senaste decenniet och att invånarna i Västra Götaland generellt har bra förutsättningar i ett svenskt perspektiv. Det gäller också på landsbygden. 88 procent i Västra Götaland har tillgång till eller möjlighet att ansluta till fast bredband om minst 100 Mbit/s. I glesbebyggda områden är andelen 59 procent. 10 Mbit/s har alla hushåll tillgång till idag.

Sociala dimensionen

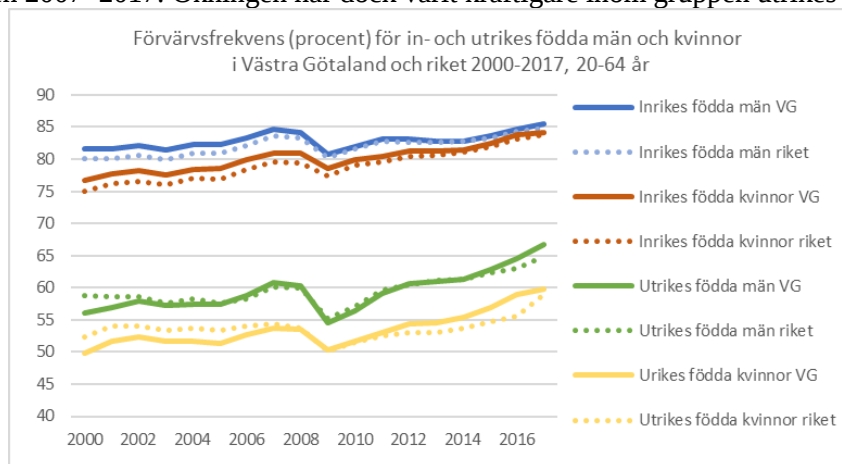
Den ekonomiska utvecklingen och de drivkrafter som dominerar i ekonomin ger en hel del förklaringar till den utveckling vi ser i den sociala dimensionen. Det mesta har blivit bättre för många invånare men det finns en ojämnheter i utvecklingen. Det kan exemplifieras på flera sätt. Alla hushållsgrupper – från ensamstående kvinnor och män med barn under 20 år till sammanboende vuxna utan inneboende barn – har ökat sina disponibla inkomster. Men de har ökat mest för de sammanboende vuxna som redan hade högst inkomst. På samma sätt har den förväntade medellivslängden fortsatt öka för olika grupper. Men den har ökat mest i de grupper som redan lever längst. Även i de studier vi gjort av invånarnas syn på sitt eget välbefinnande finns denna tendens där högutbildade är mer nöjda med livet i alla dess aspekter och något mer nöjda med livet vid mitten av 2010-talet relativt andra grupper än vid mitten av 00-talet.

För inkomster är det i stort sett en politisk fråga i vilken mån de ökade skillnaderna i inkomster är önskvärda eller inte. Inte minst när ökningarna sker för alla grupper i samhället. Mycket tyder samtidigt på att den så kallade nordiska modellen med relativt sett mindre skillnader mellan människor har varit och är framgångsrik. Det finns också forskning som tyder på att skillnader i inkomst har ogynnsamma effekter på hälsotillståndet ju längre ned på den sociala stegen en befinner sig.

När det gäller invånarnas välbefinnande, hälsa och livslängd är ett givet mål att dessa inte ska avgöras av invånarnas bakgrund, kön, utbildningsnivå eller inkomst. Det senare gäller också frågan om hur trygga invånarna i Västra Götaland känner sig i vardagen. Här är utvecklingen under senare år negativ och det är framförallt kvinnor och inte minst unga kvinnor i större städer som känner sig otrygga. Nedan gör vi en kort genomgång av utvecklingen när det gäller arbete, inkomster, hälsa, delaktighet, kultur och utbildning. Centrala faktorer för att värdera om utvecklingen i den sociala dimensionen är hållbar.

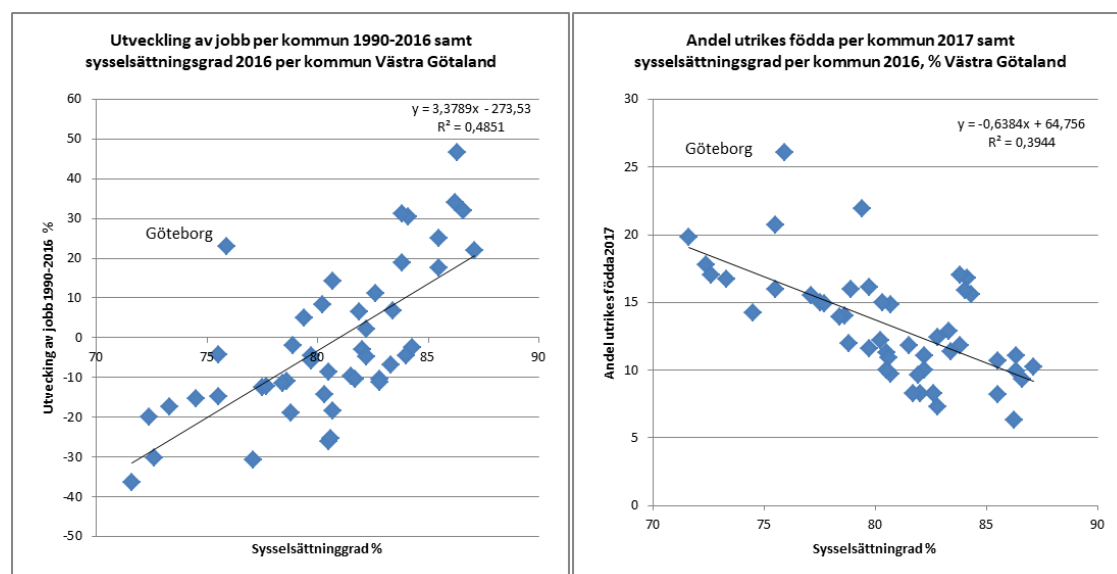
Generell ökning och högst sysselsättningsgrad i EU – kommuner med långsiktiga strukturella problem

Sverige har högst sysselsättningsgrad i EU, och Västra Götaland har en sysselsättningsgrad i paritet med riksgenomsnittet. Om vi enbart ser till gruppen utrikes födda kan dock noteras att sysselsättningsgraden är något högre i Tyskland än i Sverige. Sysselsättningsgraden ökade inom såväl gruppen inrikes födda som gruppen utrikes födda under perioden 2007–2017. Ökningen har dock varit kraftigare inom gruppen utrikes födda, vilket innebär att skillnaden mellan inrikes och utrikes födda successivt krymper. Avståndet till inrikes födda är dock fortsatt mycket stort och bland de inrikes födda är deltagandet i princip lika högt för kvinnor som för män. Skillnaderna till utrikes födda förklaras av en rad faktorer som utbildningsnivå, språkkunskaper, bristande valideringsmöjligheter men också av avsaknad av sociala nätverk.

Källa: SCB

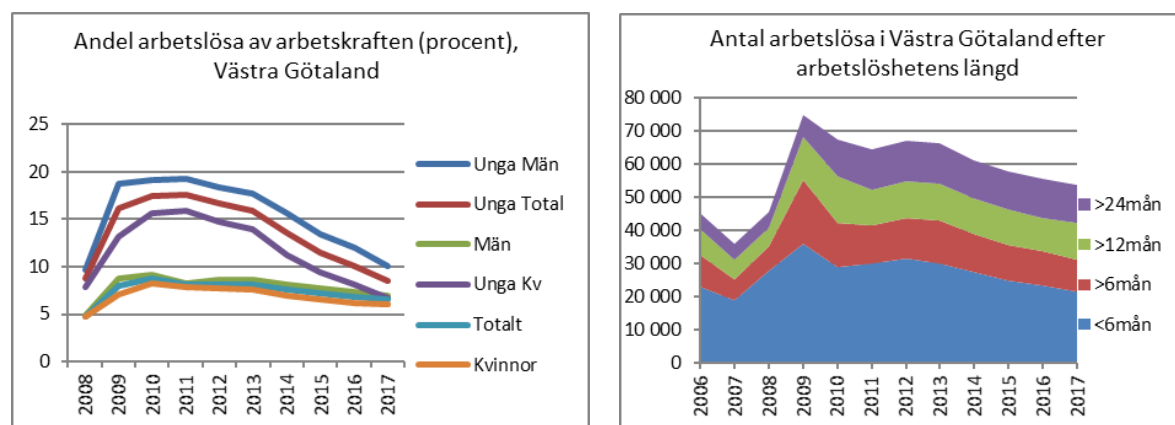
Skillnaderna förklaras också av strukturella faktorer på de geografiska arbetsmarknaderna i Västra Götaland. Det finns en mycket stark samvariation mellan den långsiktiga utvecklingen av jobb (1990–2016) i kommunerna och dagens sysselsättningsgrad. Det finns en i stort lika stark samvariation mellan andelen utrikesfödda och sysselsättningsgraden i kommunerna. I kommuner med större avstånd från regionala centra och med ett stort beroende av traditionell industri i Dalsland och Skaraborg är det således tio till femton procentenheter färre av befolkningen i åldern 20–64 år som är sysselsatta jämfört med situationen i kommunerna runt Göteborg. Det gäller till exempel i Bengtsfors, Mellerud, Gullspång, Åmål, Töreboda, Dals-Ed, Tibro och Skara. För Göteborg, med en annan befolkningsstruktur och Trollhättan och Vänersborg efter SAAB:s nedläggning, är värdena också låga. Att deltagandet i arbetslivet i stort sett samma kommuner är mycket lågt även i grupperna mellan 20 och 34 år och för kvinnor och män visar på långvariga strukturella problem.

Anm: Outliers borttagna. Strömstad i båda figurerna pga läget vid den norska gränsen samt Karlsborg och Bollebygd i figuren med utveckling av jobb. Bollebygd fanns inte som kommun 1990 och för Karlsborg har ett stort antal militära jobb flyttats till kommunen från Skövde vid ett tillfälle. Källa: SCB, RAMS

Minskad arbetslöshet men en rad allvarliga problem på arbetsmarknaden

Arbetslösheten (öppet arbetslösa samt i arbetsmarknadsåtgärder) har minskat kontinuerligt under de senaste fem åren, både i absoluta tal och som andel av arbetskraften. Arbetslösheten är dock fortfarande högre än vad den var 2008 före den finansiella krisen. Allt fler är också arbetslösa längre. Fyra av tio av de arbetslösa hade varit arbetslösa mer än sex månader 2008. I dag gäller det sex av tio. Fyra av tio av de arbetslösa har nu varit arbetslösa mer än ett år. Mest glädjande är de senaste sex årens snabba minskning av ungdomsarbetslösheten. Arbetsmarknaden för kvinnor har också stärkts rejält och kvinnor och unga kvinnor har i dag lägre arbetslöshet än männen totalt. Arbetsmarknaden för unga män har utvecklats svagare och för män mellan 18–24 år ligger den fortfarande runt 10 procent.

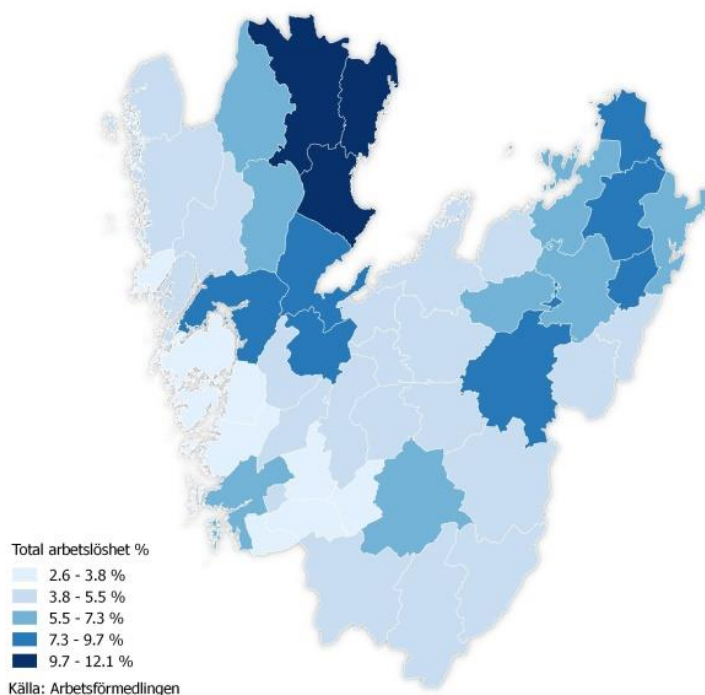

Källa: Arbetsförmedlingen

Den största förändringen på längre sikt är att de utrikesföddas andel av de arbetslösa har ökat dramatiskt. Från fyra av tio i oktober 2012 till sex av tio i oktober 2018 i Västra Götaland. För födda utanför Europa har dessutom antalet som varit arbetslösa mer än ett år fortsatt öka det senaste året. Det gäller ingen annan grupp i samhället.

Den samlade bilden av arbetsmarknaden är att det finns betydande strukturella problem och att den strukturella arbetslösheten ökat under det senaste decenniet. För invånare utan gymnasieutbildning blir läget allt svårare. Arbetslösheten i Sverige var ca nio procent bland inrikes födda utan gymnasieutbildning och tre bland de med minst gymnasieutbildning. Motsvarande tal för utrikes födda var 43 procent respektive 15 procent.

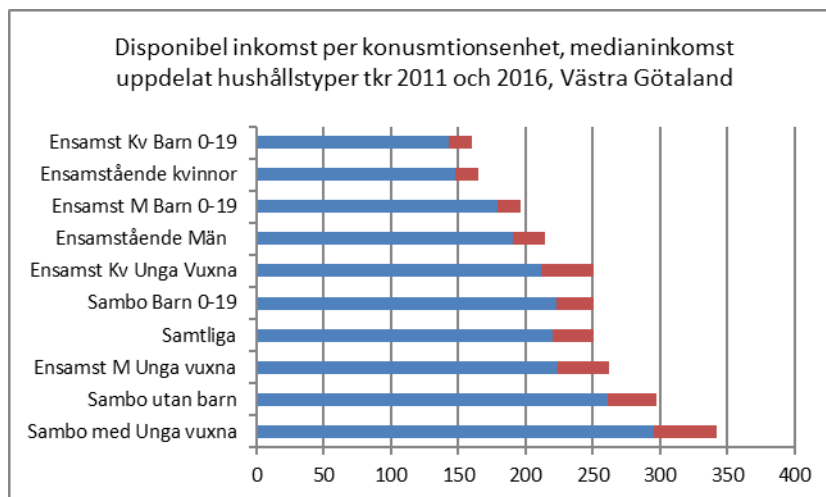
Till detta kommer att det geografiska mönster vi sett tidigare när det gäller utveckling av nya jobb och sysselsättning gäller också för arbetslösheten. Arbetslösheten ligger fortsatt kring tio procent i delar av Dalsland, östra Skaraborg och i Trollhättan/Vänersborg. Den är mellan två och fyra procent i kommunerna runt Göteborg.

Inkomsterna ökar för samtliga hushållsgrupper – mest för de som har mest

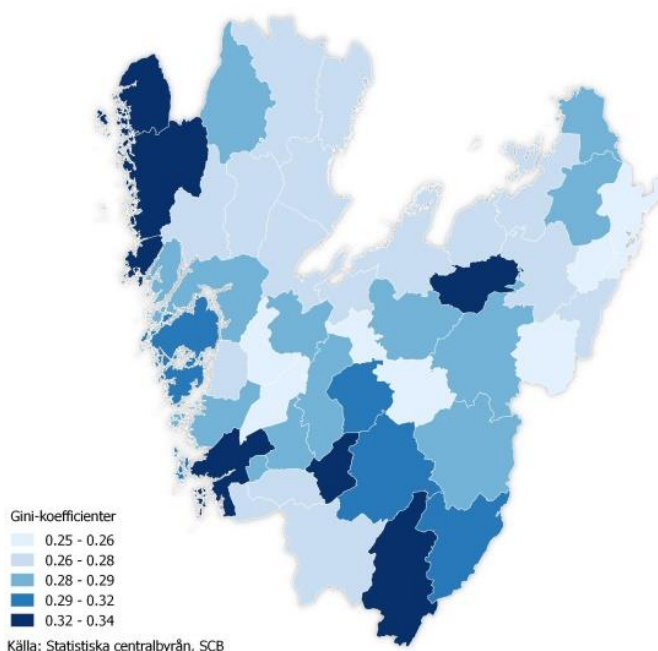
Inkomsterna ökar, som vi konstaterat, för samtliga hushållsgrupper de senaste fem åren. De reala inkomstökningarna är i genomsnitt mycket stora under 2000-talet – i runda tal 40 procent – mycket tack vare en låg inflation. I jämförelse med tidigare perioder var den sammantagna inflationen 2000–2017 på ca 18 procent, lägre än den var på bara två år 1977/1978, 1980/1981 och 1990/1991. De ökade skillnaderna i disponibel inkomst förklaras av att andelen av invånarna som tjänar flera gånger mer än medianinkomsten ökat snabbt. Andelen av befolkningen som har en disponibel inkomst som är mindre än hälften än medianinkomsten har minskat något. Skillnaden i disponibel inkomst mellan kvinnor och män har minskat marginellt. Lägst inkomst² har

ensamstående kvinnor med barn under 20 år. Antal hushåll i den gruppen är relativt få i förhållande till befolkningen (ca 30 000) och särskilda åtgärder är därmed relativt billiga att sätta in om det anses önskvärt. En av fyra ensamstående kvinnor med barn under 20 år har en disponibel inkomst som är mindre än hälften av medianinkomsten för genomsnittet i Västra Götaland.

Källa: SCB

De sammantagna skillnaderna i disponibel inkomst mäts oftast med en s.k. ginkoefficient.³ Måttet gör ingen skillnad på nivån på inkomsterna eller om skillnaderna ökar eller minskar i den övre eller nedre delen av inkomstskalan. Sverige har gått från att vara ett av länderna med den minst ojämna inkomstfördelningen till en plats runt 10 i ett OECD perspektiv (35 länder) i nivå med länder som Nederländerna, Norge, Österrike, Belgien och Tyskland. Minst ojämna inkomstfördelning har Slovenien, Slovakien, Tjeckien och Finland. Bland svenska regioner har Stockholm en betydligt mer jämn inkomstfördelning än något annat län och har den snabbaste ökningen av skillnaderna. Skåne och Halland har också större inkomstspridning än Västra Götaland. Skillnaderna i Västra Götaland är mindre än för riket som helhet och förändringen de senaste fem åren är på riksnivå. Inom regionen finns de största ojämnheter i Göteborg, efter Bohuskusten och i Skara. De minsta i Ale, Herrljunga, Lilla Edet och Karlsborg.

² Med inkomst avses disponibel inkomst per konsumtionsenhet, konsumtionsenhet är ett sätt att väga samman personerna i hushåll med hjälp av olika vikter beroende på ålder och position (barn/ förälder) i hushållet.

³ Ginkoefficienten är 0 om inkomsterna är helt lika fördelade och 1 om de är helt ojämnt fördelade inom befolkningen.

Fortsatt god hälsa och stigande medellivslängd men ökade klyftor och den psykiska hälsan oroar

Befolkningen i Västra Götaland har vid en internationell jämförelse en god hälsa, oavsett ålder, kön eller social klass. Det gäller också när invånarna själva skattar sin hälsa. Medellivslängden i Västra Götaland är för närvarande 84 år för kvinnor och 80 år för män. Medellivslängden varierar mycket mellan olika delar av Västra Götaland och är lägre i de delar av Fyrbodalen där vi tidigare konstaterat låga sysselsättningsgrader och en hög arbetslöshet. Den är också lägre i ett antal mindre kommuner i de delar av regionen som har eller har haft en större utflyttning av unga och en högre andel jobb inom jord och skogsbruk och traditionell tillverkningsindustri. Medellivslängden skiljer sig därmed mycket mellan grupper med olika inkomster och olika utbildningsnivå och beroende på vilket land man är född i, samt mellan olika delar av segregerade kommuner. För kvinnor i gruppen med de 25 procent lägsta inkomsterna är kvarvarande medellivslängd vid 30 års ålder fyra år kortare än för de med inkomster i fjärdedelen med högst inkomster. För män är motsvarande skillnad hela 8 år.

I ett välbefinnandeperspektiv har frågan om psykisk hälsa en särställning. Psykisk ohälsa är tillsammans med kronisk smärta tillstånd som människor generellt inte vänjer sig vid och som därmed är särskilt viktiga att prioritera i ett samhälle som sätter invånarna först. Att mäta utvecklingen av psykisk ohälsa är komplext. Det vi vet är att antalet vuxna som vårdats i slutet vård pga psykiatrisk diagnos under perioden 1998–2017 varit relativt stabil runt 800 män och 700 kvinnor per 100 000 invånare. Däremot ser vi en relativt kraftig ökning av motsvarande antal unga (10–24 år) som vårdats av samma skäl. I början av 2000-talet var de omkring 350 unga män och kvinnor per 100 000 invånare. 2017 är de ca 600 resp. 750. En stor andel av dessa utgörs av depressiva tillstånd och ångesttillstånd av tillräckligt allvarlig grad för att motivera slutenvård.

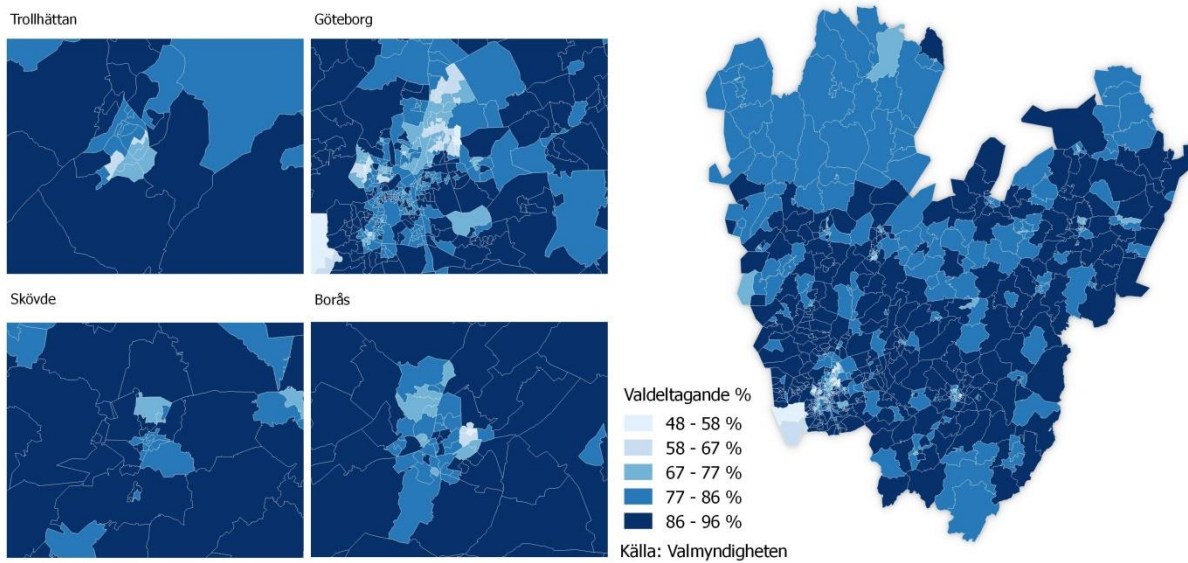
Skillnaderna i hälsa mellan socioekonomiska grupper har ökat under de senaste decennierna för förväntad livslängd men även för en rad sjukdomar som hjärtsjukdomar, vissa tumörtyper, depressivitet och ångesttillstånd. En av förklaringarna till utvecklingen är att människors levnadsvanor skiljer sig mellan olika grupper i befolkningen. Satsningar på att minska skillnader i uppväxtvillkor med fokus på de som har sämst förutsättningar, att underlätta integration i boende, utbildning och arbetsmarknad, samt lika tillgång till hälso- och sjukvård har sannolikt störst potential att minska skillnaderna i hälsa.

Hög tillit men otryggheten har ökat, särskilt för unga kvinnor

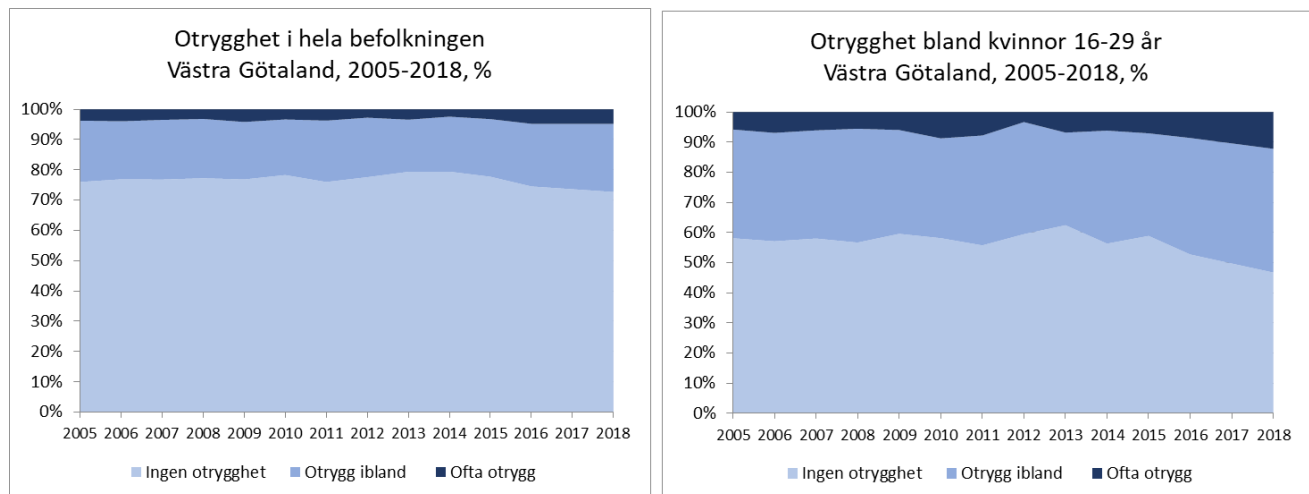
Tillit till andra underlättar alla typer av kontakter i samhället – privata som affärsmässiga – och är också en av de centrala faktorerna i den internationella forskningen för att förklara skillnader i lycka eller välbefinnande mellan länder. Invånarna i Västra Götaland litar i mycket hög grad på varandra och värdena är stabila över tid. Sverige är också ett så kallat höglitarland internationellt. Unga och födda utomlands litar i genomsnitt något mindre omfattning på andra. Äldre mer. En viktig kompletterande fråga när det gäller delaktighet är möjligheten att ha någon att vända sig till vid behov, i emotionella eller praktiska frågor. Den absoluta majoriteten av invånarna i Västra Götaland upplever att de har ett starkt socialt stöd. Ensamboende äldre har generellt och inte oväntat ett sämre socialt stöd. Inga större förändringar noteras under det senaste decenniet. I den andra vågskålen finner vi att strax under tio procent av invånarna ser ut att vara relativt socialt isolerade. Personer utanför arbetsmarknaden respektive födda utanför Europa ser ut att oftare ha ett lägre socialt deltagande än övriga grupper i samhället.

En annan central indikator för delaktighet är valdeltagande. Valdeltagandet ökade relativt mycket vid 2018 års val. Skillnaderna mellan olika delar i regionen är dock fortfarande stora. De följer i huvudsak ett mönster där en hög andel invånare med lång förankring i det svenska samhället ger ett högt valdeltagande. I de delar av våra större städer som har en hög andel invånare med mindre resurser är valdeltagandet lågt (se kartor på följande sida).

Valdeltagande i riksdagsvalet 2018

Delaktighet och tillit handlar också om trygghet. Sverige är ett tryggt land men oron för brottslighet ökar och invånarna i Västra Götaland är mindre trygga i dag än 2014, som utgör en vändpunkt från en konstant eller växande andel trygga till en relativt snabbt minskande andel. Närmare tre av tio känner sig otrygga – i meningen att de ofta eller ibland avstår från att gå ut. Det är framförallt de som känner sig otrygga ibland som ökar. Kvinnor är fyra gånger mer otrygga än män och unga kvinnor är mest otrygga. Det är också bland unga kvinnor otryggheten ökar mest. Personer med kortare utbildning, sämre ekonomi och utlandsfödda är oftare mindre trygga liksom de som bor ensamma. Känslan av otrygghet sitter i. Sex av tio som var otrygga 2011 var också otrygga 2015.

Källa: BRÅ och Hälsa på lika villkor, VGR Värdena för 2017 är interpolerade

Brottsligheten i samhället påverkar givetvis både känslan av tillit och delaktighet på sikt. Antalet anmälda brott ökar över tiden i Sverige och Västra Götaland. Flest brott anmäls i storstäderna och särskilt i centrum av dessa. En tydlig trend är att antalet anmälda sexualbrott ökar. De allvarligaste brotten som mest påverkar känslan av samhörighet och delaktighet är, förutom sexualbrotten, sannolikt stöld, rån, misshandel, vållande till kroppsskada eller död samt givetvis mord och dråp. Dessa brott är var 2017 vanligare i Göteborg, Uddevalla, Lysekil, Skara och Töreboda i relationen till antalet invånare jämfört med övriga Västra Götaland. I de omfattande enkäter som görs med koppling till invånarnas hälsa och delaktighet anger 3–5 procent av invånarna att de utsatts för våld eller hot om våld. Unga män är mest drabbade. Våld mot äldre är mycket ovanligt.

Utbildningsnivån fortsätter öka – betydande regionala skillnader

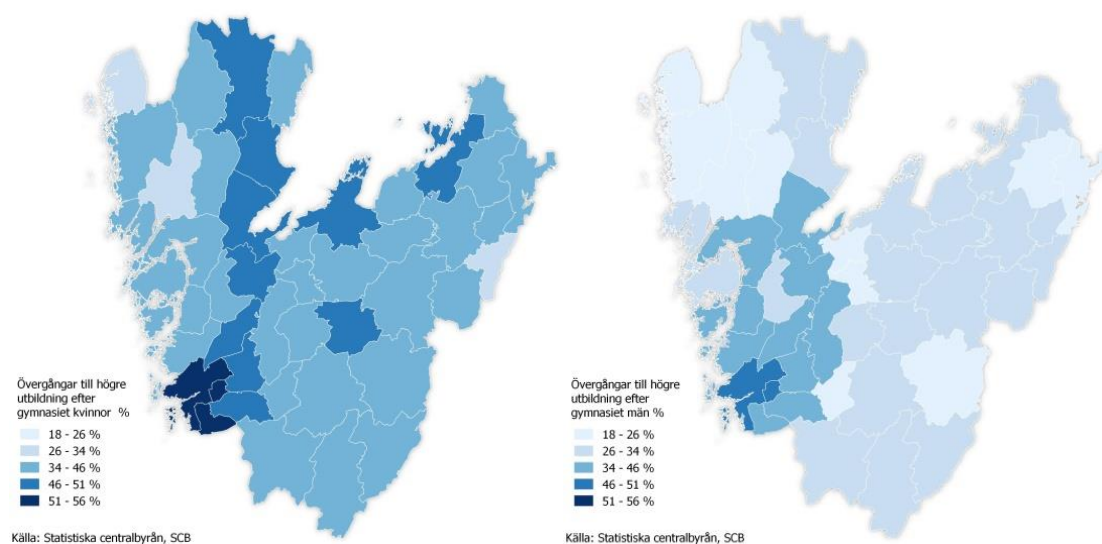
Utbildningsnivån ökar successivt i Västra Götaland de senaste decennierna. Utvecklingen kan antas fortsätta, om än i något minskad takt, även kommande decennier. Andelen invånare med eftergymnasial utbildning är i dag drygt 40 procent av befolkningen i åldern 25–64 år. Skillnaderna i utbildningsnivå över olika delar av regionen är betydande. I Göteborgsregionen har nära hälften av befolkningen i åldern 20–64 år genomgått högre utbildning medan det gäller i runda tal tre av tio i Skaraborg, Boråsregionen och Fyrbodalen. Skillnaderna återspeglar skillnader i strukturen på arbetsmarknaderna där, som vi konstaterat tidigare, de mest komplexa uppgifterna görs och koncentreras till områden med ett större befolkningsunderlag.

Utbildningsnivån ökar i dag i alla delar av världen. En förklaring är den snabbt växande kunskapsnivån i samhället, den därav ökade efterfrågan på kvalificerad arbetskraft och den följande expansionen av utbildningsväsendet. Trots utbyggnaden av den högre utbildningen finns i dag och för framtiden uppenbara brister på arbetskraft med koppling till vård, skola och inte minst ingenjörer. Som vi tidigare konstaterat är brister i kompetensförsörjningen sannolikt det enskilt största problemet på arbetsmarknaden i dag i ett ekonomiskt perspektiv.

Stora skillnader mellan kvinnor och män och mellan kommuner för hur många som går vidare till högre utbildning

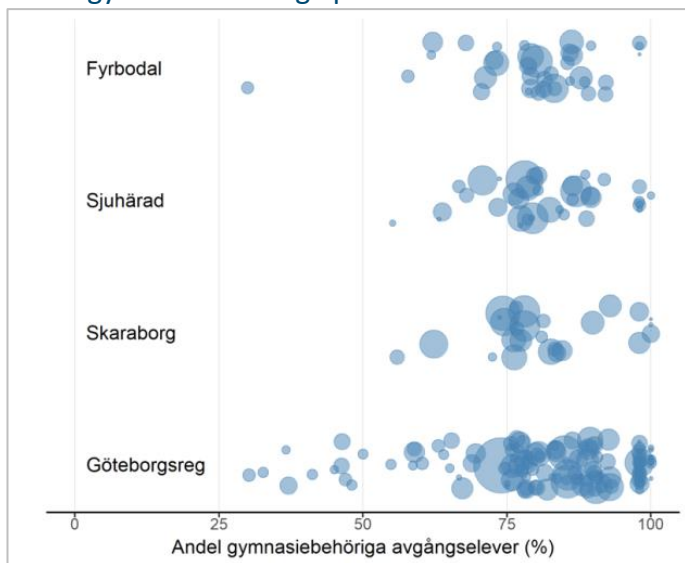
Andelen av de som går vidare till högre utbildning efter avslutade gymnasiestudier ligger under senare år på drygt 40 procent i Västra Götaland och riket. Andelen varierar något över åren beroende bland annat på situationen på arbetsmarknaden. Skillnaderna i övergångar mellan olika kommuner är desto större och känns analytiskt och mänskligt svårmotiverade. Medan andelen som gått vidare efter gymnasiet ligger på snitt 52 procent i Göteborg över de senaste fem åren är den runt en tredjedel i ett stort antal kommuner. Skillnaderna mellan kvinnor och män har inte ändrats de senaste fem åren och tio procentenheter fler kvinnor läser vidare. I mindre kommuner med många kvinnor som läser vidare är skillnaden inte sällan upp mot 20 procentenheter. Traditionella mönster fortsätter alltså att förstärkas med dagens utveckling.

Övergång till högre utbildning tre år efter gymnasiet per kommun, %

Ett ännu större problem är att ett stort och växande antal unga inte klarar grundskolan med godkända betyg. Anledningen är i huvudsak socio-ekonomiska faktorer och skillnaderna mellan olika skolor är mycket stor. De största problemen är tydligt koncentrerade till ett antal skolor, varav de flesta finns i Göteborgsregionen. Figuren visar andel gymnasiebehöriga per skola i Västra Götaland. Cirkelns volym beskriver antal elever per skola och resultat för skolåret 2017.

Andel gymnasiebehöriga per skola i Västra Götaland 2017, %

Källa: Västdata, VGR. Värden för 2017

Stora satsningar på kultur och allt fler skapar kultur i olika former

Västra Götalandsregionen satsar årligen mycket stora summor för att öka deltagandet i kulturlivet, ge utövare av olika former av kultur bra förutsättningar att verka och på att sprida kunskaper om kulturavet till fler invånare. Regionen och kommunerna har uttalade mål att sprida kulturen till fler och att öka delaktigheten i samhället. Invånarnas kulturvanor, så som de mäts, är samtidigt i stort sett stabila över tid. Kön, utbildning och boendeort påverkar deltagandet i kulturlivet. Myndigheten för kulturanalys konstaterar *"En ung välutbildad kvinna i en större stad är betydligt mer kulturaktiv än en äldre lågutbildad man på landsbygden"*.

Invånarnas kulturvanor kan relateras till övriga fritidsaktiviteter. Vi kan konstatera att åtta av tio invånare i Västra Götaland tränar, tre av fyra ser på film och sex av tio läser böcker minst en gång i månaden. Hälften har besökt något av de totalt 45 större museerna i Västra Götaland det senaste året. Muséer som totalt har ca tre miljoner besök per år. Sex av tio invånare besöker minst en gång per år något av de mer än 300 biblioteken. Utlåningen av böcker minskar men biblioteken är mycket viktiga mötesplatser i samhället. Hälften av invånarna har besökt ett idrottsevenemang. Fyra av tio har gått på rock/popkonsert och en av fem har gått på musikal och/eller opera någon gång under ett år.

Att ett aktivt liv bidrar till ökat välbefinnande hos invånarna i Västra Götaland visar sig i de analyser Västra Götalandsregionen genomfört med SOM-institutets data. Effekterna är dock mindre än de kunde vara genom att det framförallt är de med bra levnadsförhållanden som är de som är mest aktiva.

Något som ökat dramatiskt det senaste decenniet är andelen invånare som själva skapar och sprider texter, bilder, filmer, musik. De stora apparna på nätet som facebook, instagram, soundcloud med flera bygger helt på att det är konsumenten själv som producerar innehållet och på så sätt också blir producent. Mycket av det som skapas, om än inte allt, ska givetvis ses som kultur och det är därmed tveklöst så att kultur och skapande ökat sin betydelse för merparten av befolkningen, inte minst för unga och unga vuxna. Vi är dock då ofta relativt långt ifrån den kultur som stöds av offentliga medel.

Miljödimensionen

Utvecklingen i miljödimensionen i Västra Götaland är en komplex fråga. I internationell jämförelse är situationen på de flesta områden god – också när utvärderingen görs i förhållande till vetenskapligt etablerade mål. Och när vi följer utvecklingen inom centrala områden som biologisk mångfald, biologiska system, klimatpåverkan och miljöns påverkan på hälsan går en hel del i rätt riktning. Men det går sakta. Och det går framförallt sakta i förhållande till de ambitiösa svenska målen på miljöområdet. När ekosystemen hamnat i obalans tar det oftast mycket lång tid att få dem i balans igen. Vi betalar för gamla synder.

Samtidigt gör vi inte nog för att ställa till rätta det vi en gång ställt till med. Skyddet för den biologiska mångfalden är inte i närheten av de nivåer som satts upp internationellt. Hotade arter drabbas. På några områden dyker nya problem upp. Det gäller inte minst plaster i havet som ökar dramatiskt i våra kustvatten. När det gäller frågan om utsläpp av växthusgaser har den tidigare minskningstakten bromsats upp och i dag verkar det osannolikt att de mål som satts upp om 80 procents minskning från 1990 i Västra Götaland kommer nås till 2030. De lågt hängande frukterna verkar ha plockats.

En fråga som blir allt mer komplex är den om hållbar konsumtion. Vi gör allt mer miljömedvetna val i vardagen, har världens högsta andel ekologiska livsmedel i våra varukorgar och en offentlig sektor som är världsledande när det gäller ekologisk mat. Samtidigt flyger vi som aldrig förr och konsumerar varor i en strid ström. Antal utrikes flygresor per invånare har ökat med mer än 25 procent de senaste tio åren.

En bra miljö i ett internationellt perspektiv, svårt att nå regionala miljömål

I ett internationellt perspektiv bedöms Sverige vara ett av de länder i världen som har lägst skadeverkningar på människors hälsa av miljö och har dessutom ett ekosystem som är i relativt gott skick. Jämfört med för tio år sedan går utvecklingen på de flesta områden i rätt riktning. Situationen är i princip överförbar på Västra Götaland.⁴

Förutom en bra situation när det gäller miljö och hälsa ses tillgänglighet och kvalitet på vatten samt klimat och energi som starka områden. Fiskets, jordbrukets och skogsbrukets påverkan på ekosystemen är det som faller ut mest negativt. Bedömningen görs både i förhållande till ekosystemens skick och förekomsten av subventioner. Måluppfyllnaden är totalt 95 procent när det gäller hälsa och 75 procent i viktade index när det gäller ekosystem. De faktorer som betyder mest i indexet är luft och vattenkvalitet, biologisk mångfald samt klimat och energi.

En närmast motsatt bild av verkligheten får vi genom att studera hållbar utveckling i miljön i förhållande till de nationella och regionala miljömålen. Miljömålen sätter en hög ribba för miljön. De utgår förenklat från ett samhälle där miljöproblemen är lösta och miljöns negativa påverkan på människan är försumbar.

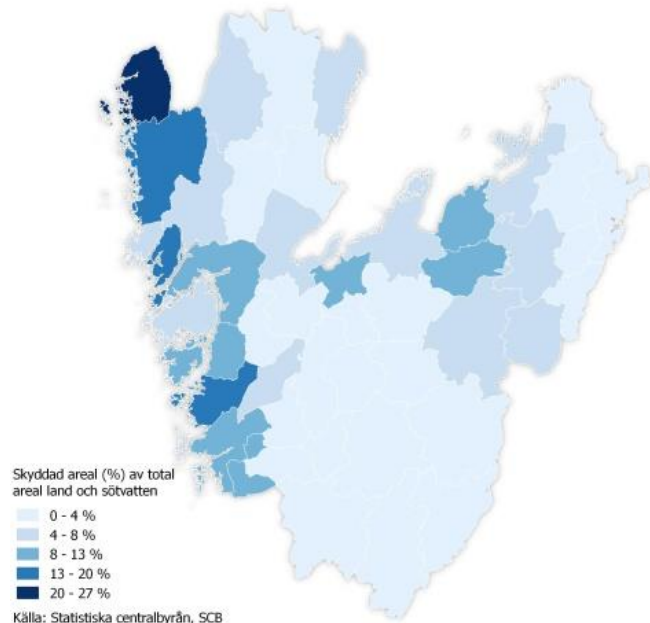
Av 15 miljö kvalitetsmål bedömer länsstyrelsen i Västra Götaland att tre sannolikt kommer att ha nåtts till 2020. Det gäller skyddande ozonskikt, säker strålmiljö och grundvatten av god kvalitet. Övriga mål är oftast långt från måluppfyllelse. I relation till de internationella mål som satts upp i Agenda 2030 är hållbar konsumtion och klimat och energi de områden som ses som mest kritiska för Sverige i de fristående utvärderingar som gjorts (se sid 30). Det är uppenbart att bilden är mycket beroende av de utgångspunkter som tas.

⁴ Yale University har 2018 för tionde gången på 20 år analyserat hur ekosystemen mår och vilken påverkan miljön har på människors hälsa med utgångspunkt i internationella vetenskapligt etablerade mål för 180 länder.

Låg andel skyddade miljöer, långvariga övergödnings- och försurningsproblem och allt mer plast i haven

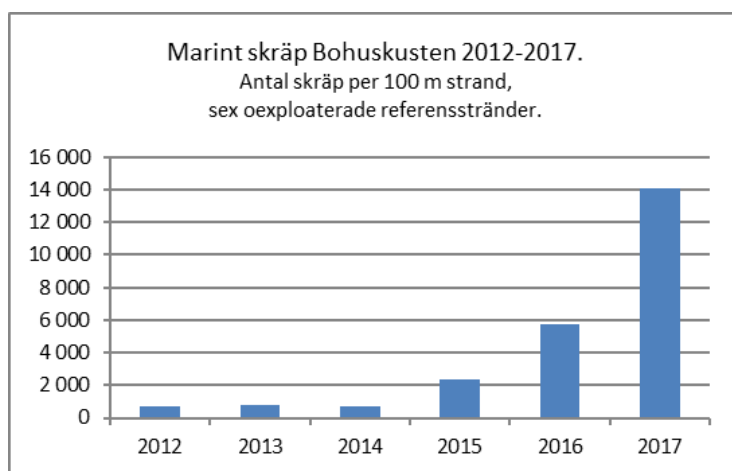
Det är inte bara i internationella jämförelser som den biologiska mångfalden och ekosystem ses som ett svagare område när det gäller miljön i Sverige. En central indikator för biologisk mångfald är hur stor andel av olika miljöer som är skyddade. Sverige är långt från att nå internationella mål om 17 procent i olika biotoper. Andelen ökar dock kontinuerligt och uppgick till 13 procent 2017. I Västra Götaland är drygt fyra procent av landarealen och drygt fem procent av sötvattensarealen skyddad. Skyddet ökar efterhand men det tar tid. Skillnaden mellan kommuner och delar av regionen är mycket stora.

Skyddet är relativt högst vid Bohuskusten och för platåbergen i Västergötland. En annan indikator på den biologiska mångfald är artrikedom. Antalet fåglar minskar något långsiktigt medan fiskbestånden ser ut att variera runt en relativt etablerad men låg nivå under senare år. Populationen av rödlistade arter i odlingslandskapet fortsätter minska. Påverkan på mångfald och ekosystem av jord och skogsbruk är en komplex fråga. Vi kan konstatera att betesmarken ökar något över tid i Västra Götaland som också har landets högsta andel ekologiskt jordbruk. Skogsvårdsstyrelsen bedömer att skogsbruket fortsatt inte tar tillräcklig miljöhänsyn. Andelen gammal skog har dock ökat under senare år.

I stort sett allt vatten vid kusterna har fortfarande övergödningsproblem trots att utsläppen av kväveoxider har halverats sedan 1990. Även de grunda marina ekosystemen är påverkade. Ålgräset är viktigt för att komma till rätta med övergödning, förbättra vattenkvaliteten generellt och för torsk och har minskat med 60 procent i Bohuslän sedan 1980-talet. Och även om utsläppen av försurande ämnen minskat radikalt har nära hälften av sjöarna fortfarande försurningsproblem.

Ett relativt nyupptäckt hot mot ekosystemen är nedskräpningen av havet och inte minst mängden plaster i detsamma. Bohuskusten är extra utsatt för skräp från havet och tar emot flera hundra ton skräp årligen. Det marina skräpet har ökat på Bohusläns stränder de senaste åren. Mellan 2012 och 2017 är ökningen dramatisk. Figuren visar mängden skräp per 100 meter oexploaterad strand i snitt baserat på sex referensstränder i Bohuslän. Det är svårt att tänka sig att detta enbart är en tillfällig effekt av havsströmmarnas nycker. Merparten av skräpet består av plast.

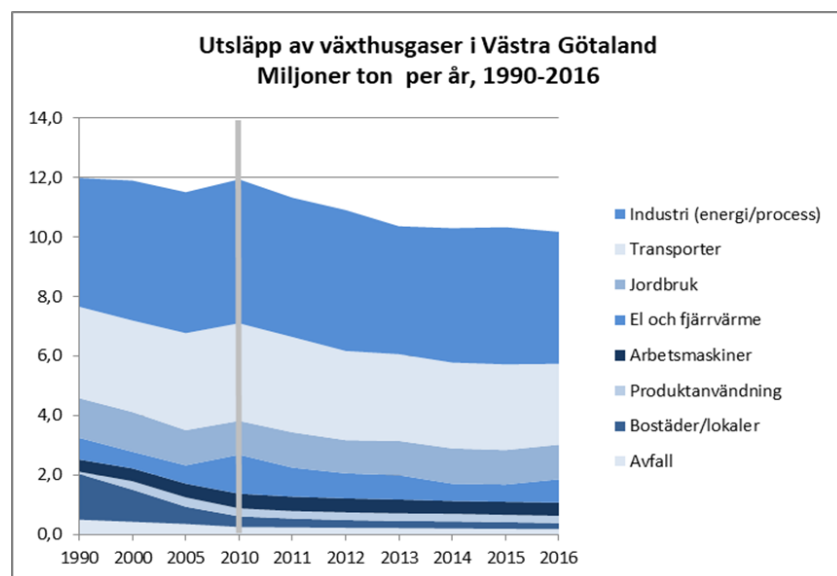

Källa: <http://sverigesmiljomal.se/miljomalen/hav-i-balans-samt-levande-kust-och-skargard/marint-skrap-pa-strander/>

Minskningen av växthusgaser har stannat av – svårt att nå målen

Den tidigare relativa optimismen när det gäller möjligheterna att klara de internationella målen på klimatområdet har falnat. Globalt fortsätter utsläppen av växthusgaser att öka något och nådde 2017 sin högsta nivå hittills. Kina och resten av Asien står för störst ökning under senare år.

Sannolikheten att de regionala målen om en 80-procentig minskning av växthusgaser mellan 1990 och 2030 ska nås måste i dag beskrivas som mycket små. När två tredjedelar av tiden gått har 20 procent av målet nåtts och de senaste åren har minskningen av utsläppen i stort avstannat. Minskningen från 2013 till 2016 beräknas till knappt två procent i Västra Götaland och knappt fem procent för Sverige som helhet. Preliminära siffror för Sverige för 2017 visar hur trenden med mycket små minskningar av utsläppen fortsätter.

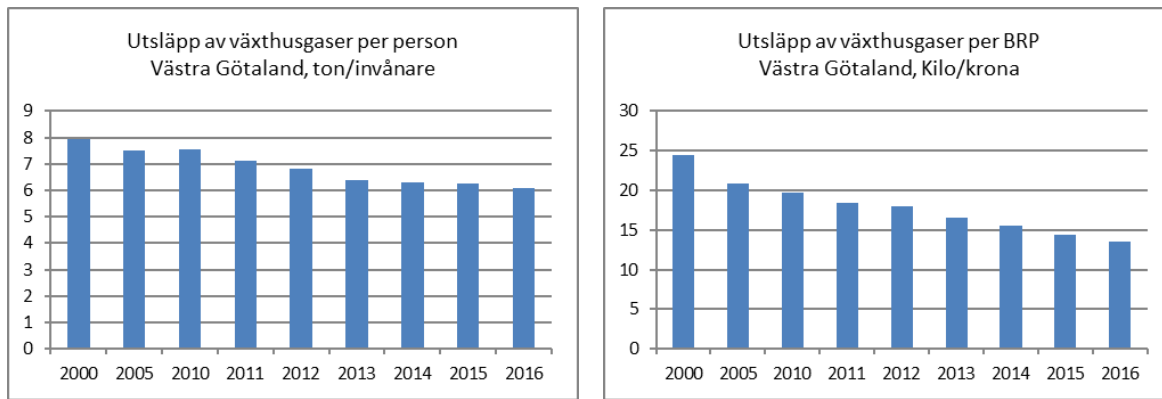

Källa: Naturvårdsverket, Länsstyrelsernas uppföljningssystem för miljömålen (RUS).
Observera att det är fem års avstånd mellan värdena fram till år 2010, därefter ett år.

Utsläppen av växthusgaser i Västra Götaland uppgick 2016 till ca 10 miljoner ton koldioxidekvivalenter. De bedöms ha minskat med 15 procent från 1990 till 2016 medan de minskat med drygt 25 procent i Sverige motsvarande period. Skillnaden beror i stort helt på att landets samlade raffinaderiverksamhet bedrivs i Lysekil och Göteborg. Exklusive industriprocesser och raffinaderier bedöms utsläppen i Västra Götaland minskat med 25 procent sedan 1990.

Transportsektorn och jordbruket står för de stora andelarna vid sidan av industri och raffinaderier. Utsläppen från transporter har minskat med 17 procent i Sverige från 2010 och antas därmed ha minskat på samma nivå för Västra Götaland. Transportsektorns utsläpp ökade något mellan 1990 och 2010. Det är framförallt personbilar och tunga lastbilssidan som minskat sina utsläpp. Osäkerheten i regionala data inom detta område är dock relativt stor. För 2017 tyder samtidigt preliminära data på att utsläppen i transportsektorn ökat.

Vid en internationell jämförelse har Sverige lägst utsläpp per invånare bland OECD-länderna och har fram till 2015 fortsatt minska procentuellt snabbast tillsammans med Storbritannien och Danmark. Utsläppen per person minskar snabbt också i USA och Kanada men nivåerna här och i Australien är i princip fyra gånger så höga per invånare som de är i Sverige. Utsläppen i Västra Götaland motsvarar 0,2 procent av utsläppen i EU. Tyskland släpper ut lika mycket växthusgaser på fyra dagar som Västra Götaland gör på ett år. Även i förhållande till det samlade värdet av produktionen är de svenska utsläppen av växthusgaser lägst i OECD då tillsammans med Schweiz. I Australien och Kanada är utsläppen fyra gånger högre för att producera samma värde som i Sverige. I USA är de tre gånger högre. I Kina är de ca sex gånger högre. För Västra Götaland har utsläppen av växthusgaser i förhållande till värdet av produktionen minskat med 45 procent sedan år 2000 i 2016 års prisnivå.

Källa: Naturvårdsverket, Länsstyrelsernas uppföljningssystem för miljömålen (RUS). SCB för befolkning och värdet av den samlade produktionen i fasta priser.

Beskrivningen ovan handlar om hur energi-, produktionssystem och samhälle ser ut och fungerar i respektive land. Om vi istället analyserar vår påverkan på klimatet via de avtryck vår konsumtion gör oavsett var det vi använder produceras blir bilden mindre smickrande. Utsläppen är i princip oförändrade från 1995. Genom global arbetsfördelning, ökad handel och turism har andelen av våra konsumtionsbaserade utsläpp som genereras utomlands ökat till två tredjedelar av samtliga utsläpp jämfört med att de var hälften 1993. Att stoppa handeln över nationsgränser är dock ingen given lösning på några problem. Det är fortsatt så att varje lands produktionssystem måste förändras så att det i sig blir mer hållbart om det ska finnas en möjlighet att minska utsläppen globalt. Egentligen handlar det om att vi inte kan använda de fossila resurser som är tillgängliga. Och på den fronten konstaterar forskarna att det ännu inte syns någon ljusning.

Begränsad påverkan på människors hälsa av miljön i Västra Götaland

Miljöns negativa påverkan på människors hälsa är begränsad i Västra Götaland. Problem med luftkvalitet, partiklar, organiska miljögifter, buller etcetera finns givetvis men är jämförelsevis och totalt sett relativt små. Kväveoxidhalten i luften överstiger under ett normalår vad som anses vara hälsosamt 15–20 dagar per år på de mest utsatta platserna i Göteborg. Genom bättre avgasrening och andra åtgärder har det skett en rejäl minskning över tid. Partiklar från vägbanor med mera bedöms påverka hälsan relativt mycket men nivån ligger nära uppsatta miljömål. Trots den positiva utvecklingen och de relativt sett låga värdena går det att göra en bedömning att kväveoxider och partiklar bidrar till ca 1 500 för tidiga dödsfall per år i Västra Götaland.

Halterna av organiska miljögifter i bröstmjolk är en central indikator när det gäller miljöns påverkan på hälsan och fortsätter minska i Sverige och inte heller bullerproblemen ser ut att öka. När invånarna själva anger hur miljöfaktorer påverkar hälsan blir resultatet att allt fler säger sig ha problem med allergi, många har besvär av sin inomhusmiljö och anger att buller i omgivningen är ett problem.

Hållbar och ohållbar konsumtion

Frågan om i vilken mån vår konsumtion blir mer eller mindre hållbar är i dag mer komplex än någonsin tidigare. Starka trender kring ekologiska livsmedel, återvinning, köp/byt/dela begagnat via nätet blomstrar, samtidigt som konsumtion via appar som Wish och Alibaba ökar, liksom flygresandet. I traditionella termer och på hemmaplan finns samtidigt en allt mer medveten grupp av konsumenter. Sverige och Danmark är ledande när det gäller ekologiska livsmedel i världen med ca 10 procent ekologiska livsmedel. Ökningen har varit snabb under senare år och fortsatte 2017. Trender är starkast bland unga, inte minst bland unga kvinnor och bland de som bor i studentstäder. Sex av tio i åldern 20–30 år i Västra Götaland säger själva att de ofta eller ganska ofta köper ekologiska livsmedel. Även den offentliga sektorn bidrar aktivt till den förändring som sker. Den offentliga sektorn i Sverige är världsledande och driver utvecklingen när det gäller inköp av ekologiska livsmedel. Andelen ökade till närmare 40 procent inom kommun, regioner och landsting 2017, plus 15 procent jämfört med 2016. När det gäller produktion av livsmedel har Sverige i dag

den tredje största andelen ekologiskt jordbruk i världen och närmare en fjärdedel av all ekologisk odling i Sverige sker i Västra Götaland.

Den andra sidan av myntet kan exemplifieras med det så kallade ekologiska fotavtrycket, ett sätt att försöka mäta vilket avtryck konsumtionen från olika länder gör i förhållande till jordens samlade ekologiska resurser, med ett visst tillgängligt lika stort utrymme per invånare. Svenskarnas fotavtryck motsvarar i beräkningarna fyra planeter och våra resurser är om allt delas lika slut i början av april. Måttet är dock svårbedömt. Det gäller inte minst beräkningarna av våra utsläpp av kol och uttag av skog. Det är dock uppenbart att en värld där sju miljarder invånare i ett slag skulle leva som 10 miljoner svenskar gör i dag inte skulle vara helt hållbar.

Sammanfattande kommentarer - jämställdhet, jämlikhet, integration och regional utveckling

I huvuddelarna av rapport och i den sammanfattning som gjorts i texten ovan har vi kommenterat de viktigaste utvecklingstendenserna också när det gäller olika grupper och när det gäller utveckling i geografien. För att ge en samlad bild gör vi här en kort sammanfattning av några av de viktigaste resultaten av analysen med avseende på jämställdhet, jämlikhet, integration och regional utveckling.

I ett internationellt perspektiv framstår och rankas Sverige som ett världens mest jämställda länder. Trots det finns betydande skillnader både när det gäller förutsättningar och levnadsförhållanden för kvinnor och män i Västra Götaland i dag och det saknas inte jämställdhetsfrågor att ta tag i. Den könsuppdelade arbetsmarknaden och/eller effekterna av den är en sådan. Av de 20 vanligaste yrkena har fyra en relativt jämn könsfördelning. Yrken med en högre andel män har generellt ett högre löneläge och kvinnor har, bland annat av denna anledning, ca 11 procent lägre lönereinkomst än män (heltidslöner). Den utjämning som sker går relativt långsamt även om bristen på arbetskraft inom utbildning och omsorg successivt höjt lönerna för vissa grupper.

Kvinnor har samtidigt en tryggare arbetsmarknad och lägre arbetslöshet än män. Mellan unga kvinnor och unga män är skillnaderna mycket stora och fler unga män klarar skolan sämre. Kvinnor har också bättre sociala nätverk och är bland annat av den anledningen generellt sett mer nöjda med livet eller lyckliga än män. Kvinnor är också mer väl utbildade vilket, även om det inte alltid ger full effekt på inkomstsidan, kan antas ha ett värde i sig. Den ökade otryggheten bland kvinnor, och särskilt bland unga kvinnor, är dock allvarlig. När det gäller kvinnors makt i politik och näringsliv kan situationen närmast beskrivas som stabil. Kvinnor har ett relativt starkt inflytande i politiken men har det i betydligt mindre omfattning i näringslivet. I den ideella sektorn är kvinnors engagemang och ledarskap ofta starkare än mäns.

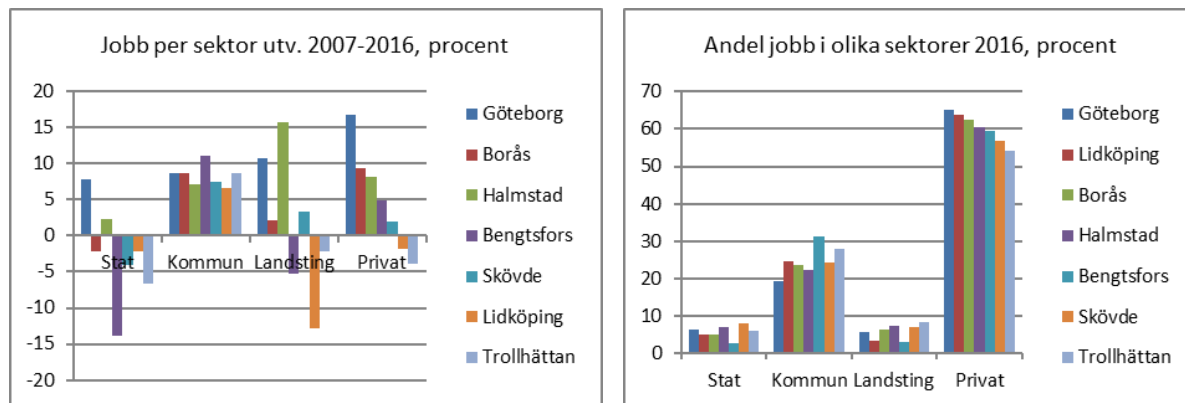
När det gäller jämlikhet är de relativt stora och ökade skillnaderna i hälsa mellan olika socio-ekonomiska grupper ett betydande problem. Vi kan också konstatera liknande men mindre skillnader när det gäller välbefinnande generellt. En ökad prioritering av att bidra till att skapa mer lika förutsättningar för alla barn och unga från unga år är viktigt.

Integration förutsätter möjlighet att delta i samhällslivet i sin helhet och att göra det leder i sin tur till en bättre integration. Sysselsättning är en central fråga. Sysselsättningsgraden är fortsatt betydligt högre bland inrikes födda än utrikes födda och arbetslösheten mycket hög i grupper av den utrikesfödda befolkningen. Gruppen utrikes födda innehåller också individer med mycket olika förutsättningar.

Riktade utbildningsinsatser, som anpassas efter behoven i olika grupper och matchar de utrikes föddas kunskaper och kompetens med arbetsmarknadens efterfrågan behövs. Om detta lyckas kan också delar av den regionala och sektoriella arbetskraftsbristen överbryggas. Ett arbete med att ta fram en regional handlingsplan för integration med syfte att hantera dessa frågor har startat. En annan given nyckelfråga är särskilda insatser för att de som är migranter och kommer sent in i det svenska skolsystemet ges bästa möjliga förutsättningar för sitt lärande.

I stora drag har alla delar av Västra Götaland utvecklats positivt under 2000-talet. Invånare i olika delar av regionen är också i stort sett lika nöjda med sina liv. Det är inom kommuner och mellan invånare med skilda levnadsförhållanden som välbefinnandet skiljer. Vi kan också konstatera att sysselsättningen växer på alla lokala arbetsmarknader och pendlingen mellan kommunerna ökar. Vi blir allt mer en gemensam region. Samtidigt har ett antal kommuner betydande långsiktiga och strukturella problem och är ofta också bland de med högst andel utrikes födda. En fortsatt integration av de lokala arbetsmarknaderna är en nyckelfråga för en bra utveckling även i framtiden. Drivkrafterna i ekonomin gynnar befolkningsrika och täta miljöer.

Att prioritera bra samhällsservice i alla kommuner och i resurssvaga delar av våra större kommuner är en viktig fråga för att hålla ihop land och stad och områden med olika förutsättningar. Som vi kan se i nedanstående figurer skiljer utvecklingen av jobb i den offentliga sektorn under det senaste decenniet sig relativt mycket mellan olika lokala arbetsmarknader. Det generella mönstret är att staten och i viss mån även regionerna i första hand förlagt nya jobb på de lokala arbetsmarknaderna i regioncentra. När det gäller strukturen finns dock ett mer jämnt mönster präglat av långa traditioner.

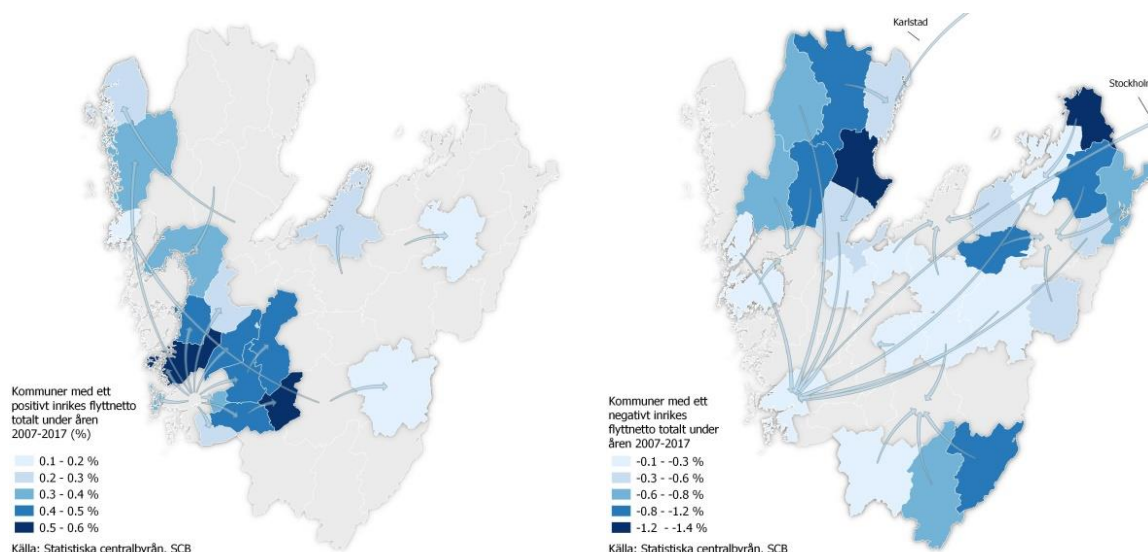
Källa: SCB, RAMS

Demografisk utveckling – fler och äldre invånare ställer ökade krav på samhället

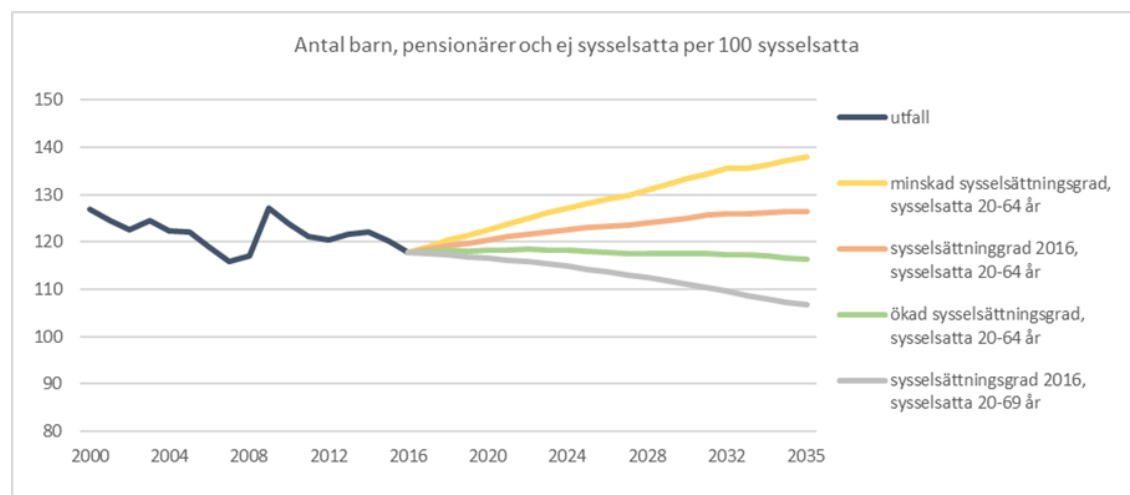
Befolkningen i Västra Götaland har ökat i 41 av 49 kommuner de senaste tio åren. Fler har flyttat in än ut i alla kommuner och en huvudorsak i många kommuner är en hög inflyttning från andra länder. De inrikes flyttningarna mellan Västra Götaland och andra delar av Sverige går ungefär jämnt upp. Västra Götaland lockar inte netto nya invånare från andra delar av landet över tid. Flyttmönstren för kommunerna innebär förenklat att de runt Göteborg har sin största nettoutflyttning från Göteborg medan kommunerna runt andra större regionala centra har en nettoutflyttning till sin omgivning eller till Göteborg. Göteborg har samtidigt störst nettoutflyttning i antal till Stockholm.

Kommuner med positivt (vänster) respektive negativt (höger) inrikes flyttnetto under perioden 2007–2017.
Flyttnettot angivet som andel av befolkningen.

Pilarna går från, respektive till den kommun som bidragit mest till det positiva, respektive negativa flyttnettot under perioden.

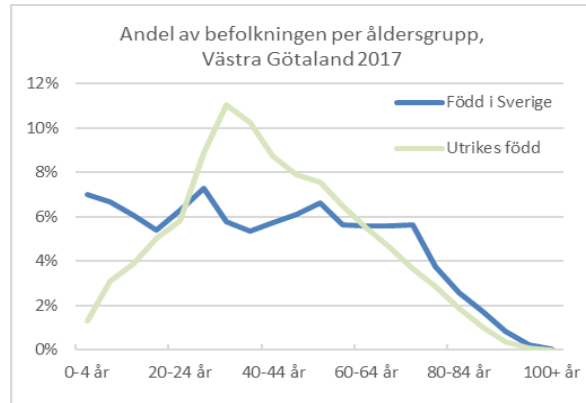
Västra Götalands befolkning beräknas öka i framtiden och andelen äldre kommer öka ytterligare. Det kommer kräva en utbyggnad av den offentliga servicen. Hur utbyggnaden ska gå till är inte givet. Det beror både på tillgången till resurser, som pengar och kompetens, samt utvecklingen inom t.ex. medicin och teknik. Finansieringen av välfärden kan bli problematisk men de beräkningar vi gjort inom ramen för arbetet med denna rapport visar att det kan lösas av en ökad sysselsättningsgrad, ökad produktivitet och/eller höjning av pensionsåldern (se figur).

Källa: SCB samt Västra Götalandsregionen för befolkningsprognos och beräkningar av försörjningsbörda

Även antalet barn och ungdomar kommer dock att öka mer än genomsnittet under de kommande åren vilket är viktigt för framtiden. Antalet födda barn per kvinna i fertil ålder har samtidigt börjat minska något. Befolkningsökningen beräknas bli störst både i antal och andel i Göteborgsregionen. Övriga delregioner förväntas öka, men långsammare.

År 2017 hade Västra Götaland omkring 300 000 invånare som var födda utomlands, vilket motsvarar cirka 18 procent av den totala befolkningen. Detta kan jämföras med ungefär 14 procent utrikes födda i regionen 2007. Den utrikes födda befolkningens ålderssammansättning skiljer sig från den inhemska befolkningen, då förhållandevis få barn och äldre söker sig till Sverige. En betydande andel av migranterna är sålunda i arbetsför ålder, vilket kan ge ett positivt tillskott till det svenska arbetskraftsutbudet.

Källa: SCB

Benchmark - ett i grunden väl fungerande samhälle och en region med potential

En genomgång av olika internationella bedömningar av förhållandena i Sverige skapar en bild av ett i grunden väl fungerande samhälle. Inom områden som lycka, hälsa, jämställdhet, jämlikhet, konkurrenskraft, miljö, sysselsättning, korruption, etc. bedöms Sverige genomgående vara minst ett av de tio högst rankade länderna i världen. När det gäller att i dag leva upp till globala hållbarhetsmålen till 2030 är vi nummer ett. Och Västsverige är åtminstone på den svenska nivån. Områden med en svagare position finns givetvis. Inte minst när det gäller enskilda aspekter inom olika områden. Det är helheten som är stark. Det finns också en tendens till sjunkande värden när det gäller till exempel jämlikhet i inkomster, där vi nu allt mer ser ut att utvecklas till ett "normaleuropeiskt" land.

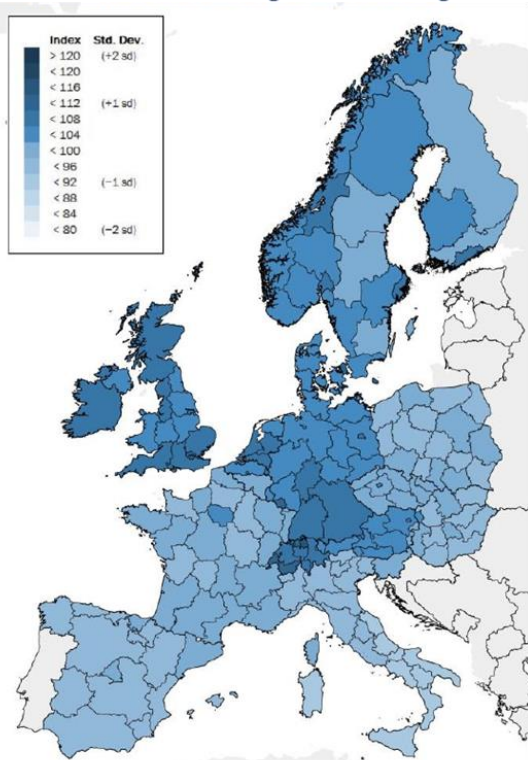
De globala hållbarhetsmålen kommer sannolikt vara en viktig utgångspunkt för framtida prioriteringar i det svenska samhället. Och även om vi i utvärderingar ligger i absolut toppnivå finns områden där vi är längre från måluppfyllelse. Det gäller framför allt områden som har en koppling till vår konsumtion, som hållbar produktion och konsumtion i sig, och effekter på klimatet av vår konsumtion. Det gäller även frågor kring biologisk mångfald och livet i havet men också resultat i utbildningssystemet. I den värdering som gjorts av hur utvecklingen sett ut under senare år utvecklas de flesta mål i rätt riktning.

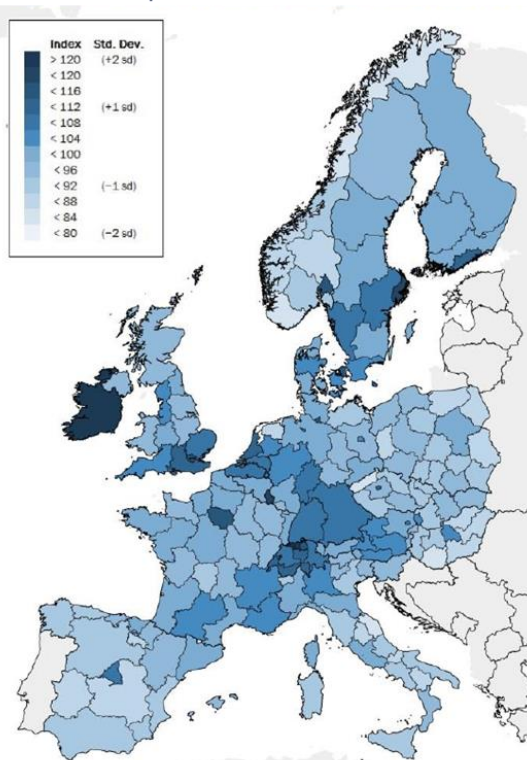
Källa: BertelsmannStiftung: SDG Index and Dashboards Report 2018, s.410.

Också för regioner finns en rad olika index. Skillnaderna blir då större. Framförallt på de områden som har koppling till attraktivitet och konkurrenskraft. I det perspektivet är våra främsta styrkor kraften i vårt globaliserade näringsliv, struktur på näringslivet och företagens satsningar på innovation. I kartan nedan visas resultatet av en benchmark av regionernas ekonomiska potential baserat på strukturen i näringslivet, dess konkurrensförmåga och framtida tillväxtpotential i ett europeiskt perspektiv.

Attraktivitet för talanger och företag

Ekonomisk potential – industriell struktur

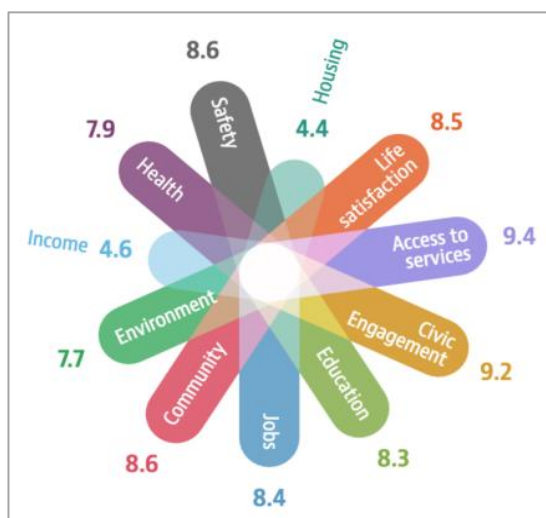
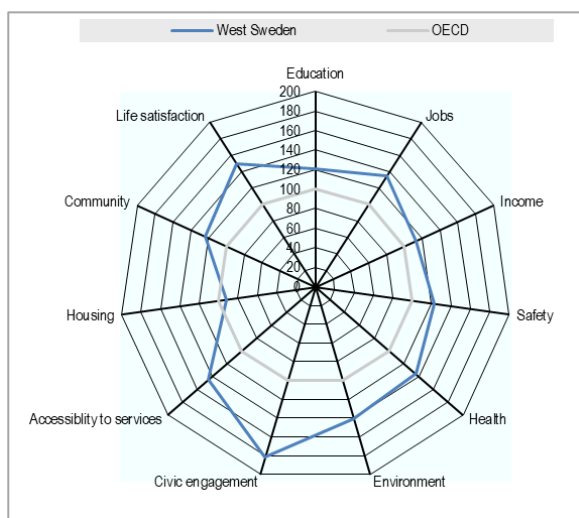

- 1 Marknadsregleringar
- 2 Skatter på arbete och företag
- 3 Tillgänglighet
- 4 Innovation

- 1 Struktur på näringslivet och framtidsutsikter
- 2 Näringslivets uppvisade konkurrenskraft

BAK Economics 2018/VGR

I OECD:s index för jämförelse av välbefinnande regionalt med utgångspunkt i förhållanden inom elva områden jämfört med OECD:s genomsnitt ligger Västsverige över snittvärdet på samtliga utom boende/trångboddhet. Här befinner vi oss istället på den undre halvan av alla regioner i OECD. Nivåerna är relativt sett mest positiva för delaktighet (valdeltagande), tillgång till service, miljö, hälsa och lycka/välbefinnande. Särskilt höga absoluta värden gäller för trygghet, service, jobb, valdeltagande, socialt stöd och lycka/välbefinnande.

Källa: OECD Territorial Review of the Megaregion of Western Scandinavia, OECD 2018

Källa: <https://www.oecdregionalwellbeing.org/SE23.html>

Megatrender ökar betydelsen av utbildning, samverkan, sammanhållning och innovationssystem

Det mesta av innehållet i ovanstående analys har handlat om utveckling och utvecklingstendenser i nutid. När det gäller att se vilka frågor som kan tänkas öka eller minska i betydelse i framtiden behöver vi också göra en utblick mot de globala trender som driver utvecklingen i dag. För en gångs skull verkar det då rimligt att tala om att förutsättningarna för samhällets utveckling förändras snabbare än någonsin. Utvecklingen ser också ut att ta allt mer oförutsägbara vägar.

Men det finns mönster i det som sker. Fyra megatrender – globalisering, digitalisering, demografiska förändringar och klimatförändringar – driver i huvudsak förändringarna. Den gemensamma nämnaren för megatrenderna är att de riskerar att splittra samhällen, nationer, regioner. De gynnar stora marknader, de som har mer resurser och riskerar att drabba de som har mindre. Den stora utmaningen i ett samhällsperspektiv handlar därmed om att klara en socialt och ekonomiskt sammanhållen utveckling och ge bra utvecklingsförutsättningar för alla invånare. Detta samtidigt som samhället i sig utvecklas till något robust och hållbart också i ett miljöperspektiv. OECD, som ligger bakom figuren ovan och indelningen i megatrender, beskriver den avgörande frågan som att klara en inkluderande tillväxt.

Att hantera dessa megatrender handlar i ett strategiskt perspektiv inte om att förstå eller lägga kraft på de exakta effekterna inom olika områden. Det handlar istället om att förstå vilka system i den egna regionen som behöver stärkas för att bidra till ett samhälle med förmåga att hantera trenderna och konsekvenserna av dem. Det kan med ett exempel uttryckas som att bidra med förutsättningar till ett innovationssystem eller till den egna organisationen som gör att systemet i sig klarar att ta vara på de möjligheter och hantera de utmaningar som uppkommer till exempel av Artificiell Intelligens. Den analys vi gjort pekar mot att det finns ett antal områden med frågor som blir särskilt viktiga att hantera och prioritera i framtiden, bland annat med anledning av dessa megatrender.

En kraftsamling behövs för att få alla unga ska få möjlighet att gå vidare i livet efter skolorna – nöjda med livet, med bra grundläggande kunskaper och med kontakter med världen utanför den egna kretsen och i arbetslivet. Allt talar för att ökade satsningar av olika slag behövs på skolor och elever i områden med svagare socio-ekonomiska förutsättningar samtidigt som utbytet mellan olika skolor och miljöer behöver öka. På utbildningsområdet behövs dessutom en fortsatt utbyggnad av den högre utbildningen i Västsverige. En utbyggnad som bör gå hand i hand med särskilda satsningar på sedan länge väl kända bristområden inom naturvetenskap och teknik, utbildning och vård.

En fortsatt vidgning av och bättre integration och samverkan på de lokala arbetsmarknaderna behövs för att göra oss alla mindre känsliga för utvecklingen i omvärlden, för att ha möjlighet att utveckla den specialisering och de innovationer vi behöver och för att inte fastna i motsättningar mellan stad och land. Och inte minst för att se till att alla invånare i Västsverige blir en del av och får del av den samlade utvecklingen i en gemensam region. En ytterligare del i detta är behovet av en vidgad geografisk vision där Västsveriges framtid ses i ett större nordiskt och europeiskt perspektiv och där samverkan med våra närmsta storstadsregioner ökar betydligt.

Lösningar för att kanalisera det ökade intresset för politik är en annan avgörande framtidsfråga. Känslan av delaktighet i samhället behöver öka bland de som i dag känner sig utanför. Förutom mer traditionella sätt att öka delaktigheten sker i dag en rad experiment inom området i vår omvärld. Det kan handla om försök där invånarna själva väljer hur delar av offentliga budgetar ska användas, experiment med medborgarlön för utsatta grupper etc. Det måste bli tydligare att visionen om Det goda livet gäller alla i samhället och att de invånare prioriteras högt som i dag, oavsett anledning, upplever sitt välbefinnande som sämst.

En fortsatt offensiv samverkan mellan företag, akademi, politiska organisationer och organisationslivet behövs för att bibehålla vår internationella konkurrenskraft i en allt mer konkurrensutsatt värld. Men också som ett bidrag till och med konkreta gemensamma satsningar på att utveckla framtidens lösningar inom områden där samhället står inför stora utmaningar, som till exempel hållbara transporter. En grund är det samlade innovationssystem som utvecklats i Västra Götaland under de senaste 15 åren med ett system av Science Parks som bas. Det är också självklart av stor vikt att utnyttja de möjligheter som digitalisering ger till nya lösningar när det gäller mer hållbar och effektiv produktion och konsumtion av varor och tjänster. Det gäller inte minst inom utbildningssystemet och i hälso- och sjukvården.

Avslutningsvis menar vi att det är viktigt med ett ökat fokus på aktiva liv, upplevelser, kultur som en motvikt och ett alternativ till ett allt mer materialistiskt samhälle. När detta skrivs har precis den årliga Singles day eller Global shopping festival som genomförs på den kinesiska köpsajten Alibaba avslutats. Den slog nytt försäljningsrekord med 280 miljarder kronor på en dag och är därmed större i omsättning än såväl Black Friday som Cyber Monday i USA. Nyheten kablats ut över världen som något mycket positivt, också i svenska media och i ledande organisationer inom handeln. En miljard varor levererades.

Sammantaget finns det när det gäller de megatrender vi ser ett antal relativt självklara slutsatser att dra om vad som blir mer eller mindre viktigt för utvecklingen i Västra Götaland. Mycket kortfattat är de; fler som går igenom utbildningssystemet, fler med högre utbildning och en bättre fungerande kompetensförsörjning, fortsatt och hållbar integration av de lokala arbetsmarknaderna i Västsverige och ökad samverkan med våra närmsta storstadsgrannar, fortsatt utveckling av ett redan starkt innovationssystem, en fortsatt satsning på aktiva liv, kultur, upplevelser och inte minst ett ökat fokus på att bidra till att skapa delaktighet och trygghet hos alla invånare och på att kanalisera det ökade intresset för politik i alla delar av Västra Götaland.

Avslutande diskussion – Vår bästa tid är nu?

En stark region...

Genomgången av utvecklingen i Västra Götaland i ett hållbarhetsperspektiv ger en bild av en region där många områden utvecklas i rätt riktning men där denna utveckling inte sällan går relativt långsamt. Den ekonomiska utvecklingen har dock varit snabb efter finanskrisen och från 2012 är tillväxten inom ekonomi och produktivitet mycket hög i ett svenskt perspektiv. De framtida förutsättningarna för finansiell stabilitet kan diskuteras, men de samlade offentliga finanserna är mycket starka 2018 och investeringskvoten ligger åter på historiskt höga nivåer i Sverige. Investeringarna i FoU är omfattande i Västsverige även i ett internationellt perspektiv och drivs av ett globalt verksamt och under senare år oftast framgångsrikt näringsliv, för att ta några exempel.

Även i den sociala dimensionen finns en hel del att glädjas åt. En betydande majoritet av invånarna är nöjda med sina liv. Medellivslängden ökar och hälsan blir bättre i ”alla” grupper i samhället. Tillit och delaktighet är fortsatt på en mycket hög nivå. De reala inkomsterna har ökat i alla hushållsgrupper under 2000-talet även om de som hade bäst ekonomi har högst absolut ökning. En mycket snabb tillväxt av jobb, inte minst vid en internationell jämförelse, har inneburit att sysselsättningen ökar för alla grupper i samhället, inklusive de som invandrat från andra länder. Sysselsättningsgraden i Sverige är totalt sett högst i EU och Västra Götaland har en sysselsättning på minst svensk nivå.

Påståendet stämmer också väl in på utvecklingen i miljön. Det går framåt, men sakta, och många problem i naturen är av den arten att de kräver decennier av insatser för att kunna lösas. När det gäller tillståndet i ekosystemen i Västra Götaland har de flesta av de problem vi ser i dag uppkommit genom vårt sätt att hantera naturen under 1900-talet och de insatser som görs nu ser inte ut att vara tillräckligt kraftfulla för att vända situationen snabbt. Växthusgaser är ett typexempel där höga ambitioner möter en bångstyrig verklighet och utsläppen nu minskar mycket sakta. Positiva tendenser finns också när det gäller miljöns påverkan på hälsan som i ett internationellt perspektiv är låg i Sverige och när det gäller delar av vår konsumtion.

...med många frågor att lösa

Det är också tydligt hur många frågor som återstår att lösa. Även om produktiviteten ökat relativt snabbt under några år i närtid är det senaste decenniernas minskade tillväxttakt oroande. IT har inte ännu givit de bidrag till produktiviteten som var förhoppningen och utvecklingen av produktivitet i den offentliga sektorn är långsam. Och även om den finansiella stabiliteten i samhället totalt sett är stark är hushållens ökade skulder ett problem, inte minst när ränteläget väl ändras. På infrastruktursidan har invånarna gått från en positiv till en mycket negativ syn på tillgången till boende under 2000-talet. Unga och de med sämre ekonomiska resurser är de som drabbas. Vi kan också konstatera att järnvägsinfrastrukturen i Västsverige inte håller den standard som kan förväntas i en storstadsregion, att trängseln på spåren är högst i landet och att de föreslagna investeringarna inte kommer att lösa denna situation inom rimlig tid.

Socialt finns en rad stora och olösta utmaningar inte minst när det gäller integration och utbildning. Sex av tio arbetslösa är födda i andra länder, många med mycket kort utbildning. Skolresultaten i grundskolan skiljer sig fortfarande dramatiskt mellan olika skolor och övergångarna till högre studier efter gymnasiet växlar betydligt mellan kommunerna. Den långsiktiga kompetensförsörjningen kan i stort sägas ha misslyckats när tusentals personer inom olika yrkesområden bedöms saknas bara i Västra Götaland i en relativt nära framtid. Och även om hälsan förbättrats över lag ökar skillnaderna mellan grupper med olika livsförhållanden. Minst lika allvarligt är att den psykiska ohälsan ligger på en hög nivå och att antalet unga som behandlas för allvarliga problem ökat under 2000-talet och att otryggheten i samhället ökar, särskilt bland unga kvinnor.

I miljön ser det nu ut som ökningen av plaster i havet är en realitet också i våra havsvatten. Och om det finns positiva tendenser i delar av vår konsumtion i ett hållbarhetsperspektiv finns det definitivt också delar

som är mer tveksamma. Den ökade e-handeln har skapat en närmast oöverblickbar konsumtionslust och flygandet ökar i snabb takt.

Utmaningar och viktiga områden på lång sikt

Det finns sammantaget ett stort antal utmaningar som det är viktigt att hantera i Västra Götaland. Många av dem är väl kända sedan tidigare. Ett omfattande förändringsarbete pågår, ofta i nära samverkan mellan aktörer från offentlig sektor på olika nivåer och med den privata sektorn och det civila samhället. Vi har samlat våra resultat i fem punkter under vilka vi anger områden som vi menar betyder mycket för invånarnas förutsättningar att utvecklas och därmed för välbefinnande och hållbarhet för invånarna i Västra Götaland på lång sikt. En generell slutsats – utöver det vi beskriver här – är att utvecklings- och förändringsarbete blir allt viktigare ju snabbare samhället förändras. En annan generell slutsats är att det blir allt mer betydelsefullt att sätta barn, ungas och unga vuxnas utveckling i centrum. Vi har inte beskrivit slutsatserna i termer av integration, jämställdhet eller jämlikhet. Vi menar att de förslag vi ger täcker de viktigaste frågorna lokalt och regionalt för att hantera utmaningar inom dessa områden.

1. Unga och unga vuxnas utvecklingsförutsättningar

Sverige är traditionellt ett samhälle med stort fokus på att ge bra förutsättningar för barn och unga att växa upp. En majoritet av de unga och de unga vuxna i Västra Götaland lever också bra liv. För de som är framgångsrika är dessutom möjligheterna närmast oändliga att välja hur de vill leva i dagens globala värld. Men det finns en rad problem som gäller unga direkt eller där effekterna av brister i samhället blir särskilt allvarliga för unga eller unga vuxna. De områden vi ser som viktigast att agera inom i ett välbefinnandeperspektiv är:

- Psykisk hälsa och välbefinnande från unga år
- Fler som klarar grundskola och gymnasium med godkända betyg
- En skola som ger alla kontakter i samhälle och arbetsliv
- Bostäder till unga vuxna
- Ökad trygghet

2. En gemensam region

De ekonomiska drivkrafterna gynnar allt mer befolkningsrika och befolkningstäta arbetsmarknader. Den strävan om att bygga en gemensam region som funnits sedan Västra Götaland bildades för nu 20 år sedan är därmed lika viktig som tidigare. En gemensam region byggs inte bara av transportinfrastruktur. En central fråga är hur statlig och regional verksamhet organiseras och lokaliseras. Nära samverkan med våra storstadsgrannar blir dessutom allt mer betydelsefull. I ett antal områden i våra större städer och i ett antal kommuner med långsiktiga strukturella problem behövs särskilda satsningar. I alla delar av regionen finns anledning att agera aktivt för att öka deltagandet i beslutsfattande och demokratiska processer.

- Ökade investeringar i hållbar transportinfrastruktur för personer och gods
- Ökad tillgänglighet till och samverkan med våra närmsta storstadsregioner
- Satsningar på regionala centra utanför Göteborg
- En struktur på statliga och regionala verksamheter som driver utveckling i hela regionen
- Grundläggande samhällsservice i alla kommuner och i så kallade utsatta områden
- Ökat deltagande i beslutsfattande och i demokratiska processer

3. Innovationer, kunskap och kompetens

Västsverige är idag på många sätt en kunskapsregion. Det globaliserad näringslivet satsar stora resurser på FoU. Samverkan inom ramen för det västsvenska innovationssystemet, med sitt utbyggda system av science parks etc. och med högskolor och universitet, är en av regionens gemensamma styrkor. Storföretag och kvalificerade verksamheter inom offentlig sektor och akademi är nyckelspelare när det gäller att

attrahera, utveckla och behålla kompetens på högsta nivå i regionen. Kompetensförsörjningen behöver dock förbättras betydligt och entreprenörskapet stärkas ytterligare. Kompetensförsörjning handlar dels om prioritering inom olika delar av utbildningssystemet dels om förutsättningarna för de som står långt från arbetsmarknaden att få rätt möjlighet att ta sig in på densamma. Västsveriges andel av offentliga FoU-satsningar och högskoleplatser bör öka på sikt.

- Fortsatt utveckling av det västsvenska innovationssystemet
- Satsningar på entreprenörskap från unga år
- Aktivt arbete med att förbättra kompetensförsörjningen
- Ökade statliga satsningar på FoU och högre utbildning i Västsverige

4. Ansvar för miljön

Miljödimensionen innehåller ett stort antal utmaningar. I internationella jämförelser och i förhållande till våra miljömål och de globala hållbarhetsmålen är det framförallt frågor om biologisk mångfald, hållbar konsumtion och klimatpåverkan som framstår som viktiga att adressera. På klimatområdet har en rad forskare det senaste året betonat betydelsen av att vi i ett mindre land som Sverige bidrar till en utveckling där näringslivet finner nya konkurrenskraftiga och samtidigt fossiloberoende lösningar och att vi antar utmaningen att utveckla en samhällsstruktur som kan fungera som en modell för omvärlden. Den offentliga sektorn har i flera sammanhang varit mycket framgångsrik i sina försök att driva utvecklingen i riktning mot ökad hållbarhet. Det finns anledning att ta nya steg i denna riktning.

- Stärk förutsättningarna för biologisk mångfald och livskraftiga biologiska system
- Driv hållbar konsumtion och fossiloberoende i all offentligt finansierad verksamhet
- Bidra till utveckling av en samhällsstruktur som ger kraftigt minskade växthusgasutsläpp på lång sikt, i nära samverkan med näringsliv och akademi.

5. Aktiva invånare, upplevelser, kultur

Att göra saker och att göra eller uppleva saker tillsammans bidrar betydligt mer till människors välbefinnande än ett fokus på materiell välfärd. En region med aktiva invånare är en region där invånarna är nöjda med sina liv. Västsverige är i dag en plats som i viss mån präglas av kultur, event och föreningsliv. Att vi fortsätter utvecklas i den riktningen är väsentligt både för invånarna och näringslivet. Event och upplevelser är i dag särskilt starkt på områden som berör ungdomar, kultursektorn och när det gäller spridning av nya kunskaper, inte minst för näringslivets utveckling och för akademien. Ett vidgat deltagande av olika grupper i det traditionella kulturlivet är viktigt liksom en ökad spridning av aktiviteter över regionen.

- Fortsatt satsning på upplevelser och event i bred samverkan i Västsverige
- Ett livskraftigt och aktivt föreningsliv
- Ett rikt kulturliv som berör fler